

Sivile aktører i militære konflikter

Folkerettslige spørsmål knyttet til
militære styrkers bruk av private kontraktører

Kandidatnr: 293

Veileder: Arne Willy Dahl

Leveringsfrist: 25. november 2004

H-04

Til sammen 17 416 ord

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	1
1.1 Tema for oppgaven.....	1
1.2 Private kontraktører	2
1.2.1 Bruk av kontraktører før og nå	3
1.2.2 Hvorfor private kontraktører i krig?.....	6
1.3 Kilder og metode	7
1.4 Definisjoner og avgrensninger.....	9
1.5 Den videre fremstilling	11
2 Private kontraktører som mulige kombattanter	13
2.1 Innledning.....	13
2.2 De væpnede styrker består av kombattanter	13
2.2.1 Krav om organisering.....	15
2.2.2 Krav om disiplinærsystem.....	16
2.2.3 Krav om kommando.....	17
2.3 Kort om konsekvenser av kontraktørens status	19
2.4 Sivile som følger de væpnede styrker.....	21
3 Private kontraktører som lovlige militære mål.....	23
3.1 Innledning.....	23
3.2 Begrepet sivile	23
3.3 Sivile som tar direkte del i fiendtlighetene	25
3.3.1 Private kontraktører og bæring av våpen.....	32
3.4 Midlertidig opphør i beskyttelsen som sivil	34
3.5 Private kontraktører som tilfeldige ofre.....	37
3.5.1 Følgeskader	37
3.5.2 Proporsjonalitetsvurderingen.....	39

4 Forsvaret som oppdragsgiver for sivile	43
4.1 Innledning.....	43
4.2 Begrensninger i sivile arbeidsoppgaver.....	43
4.2.1 En generell folkerettslig begrensning?	43
4.2.2 En spesiell internrettslig begrensning?.....	46
4.3 Operasjonelle betraktninger.....	48
5 Avsluttende bemerkninger.....	53
Register	55
A) Lover og traktater	55
B) Bøker og artikler	56
C) Andre kilder	59

1 Innledning

For et halvt års tid siden leste jeg en artikkel i *Le Monde* om private firmaer som utfører vaktjenester for den amerikanskledede operasjonen i Irak.¹ Over ingressen var det et fotografi av Paul Bremer på vei ut av et helikopter. Bremer var på det tidspunktet øverste amerikanske sivile leder i Irak. Rundt ham ser vi tre hardbarkede karer. En er snaubarbert. Alle har mørke solbriller. Og alle har maskingevær. Karene på bildet er ikke soldater, de er ansatte i det amerikanske selskapet Blackwater, og det er de som har ansvaret for sikkerheten til Bremer. De utfører tjenester som har lite til felles med dem som utføres av Falken-vektene her hjemme. Dette ble svært tydelig i månedsskiftet mars/april i år. Da fikk hele verden se TV-bilder av fire forbrente lik bli slept gjennom gatene i Falluja, til stor glede for de fremmøtte. De fire drepte sto også på lønningslistene til Blackwater.

Hvordan stiller folkeretten seg til private aktører i militære konflikter? Artikkelen i *Le Monde*, og den praksis den beskriver, var en av grunnene til at jeg valgte å skrive om dette temaet.

1.1 Tema for oppgaven

Tema for oppgaven er militære styrkers bruk av sivile kontraktører i væpnede konflikter. Jeg behandler tre problemstillinger i tilknytning til dette. For det første vurderer jeg kontraktørers status i forhold til de to motsatte begrepene som benyttes om aktørene i en militær konflikt; kombattanter og sivile. Spørsmålet er hvilken kategori kontraktører sorterer under. Den andre problemstillingen knytter seg til folkerettens inndeling i lovlige og ulovlige militære mål. Konkret er spørsmålet her i hvilken grad private kontraktører er lovlige skyteskiver i væpnede konflikter. Den tredje problemstillingen er hvilke begrensninger som foreligger i militære myndigheters rett til å benytte sivile kontraktører. Såvel rettslige skranker som operasjonelle vurderinger vil i den anledning bli belyst.

¹ *Les nouveaux mercenaires* (De nye leiesoldater) av Peter W. Singer, *Le Monde* 27. mai 2004.

1.2 Private kontraktører

Når jeg benytter uttrykket *privat kontraktør*,² sikter jeg til en juridisk person som, på bakgrunn av en kontrakt, utfører tjenester for et lands militære styrker. Vi snakker eksempelvis om et privat flyselskap som har inngått en avtale med Forsvaret om at de skal besørge transport av norske militære tropper under en militær operasjon, eller et entreprenørfirma som skal foreta byggarbeider i tilknytning til en norsk militærbase i utlandet.

Internasjonalt³ opereres det gjerne med to hovedkategorier av private kontraktører.⁴ *Systemkontraktører* (*System Contractors* eller *System Support*) har oppgaver som innebærer drift og vedlikehold av teknisk avansert utstyr, eksempelvis våpensystemer, kjøretøy, fly og informasjonsteknologi. Det inngås ofte en kontrakt som varer hele produktets levetid, så vel før militære operasjoner som under, og kontraktøren er ofte den som har produsert utstyret. Den andre typen velger jeg å benevne *ad hoc-kontraktører* (*Contingency Support*). Denne typen kontrakter inngås for å få utført støttefunksjoner i forbindelse med konkrete militære konflikter. Den siste kategorien kan deles i to, *Theater Support* og *External Support*.⁵ Den første type kontrakter oppfylles i selve operasjonsområdet. Det omfatter oppdrag som tilberedning av mat, tømning av søppel, vask av brakker og tøy, samt det å skaffe til veie forsyninger. *External Support* utføres utenfor dette området, og innbefatter blant annet bygging av veier og flystriper, fangebehandling og transportoppdrag. Hvilken kategori en kontraktør måtte befinne seg i har ingen direkte rettslig betydning. Kategoriseringen fremstår først og fremst som hensiktsmessig for å presentere stoffet.

For å få det totale bildet av det private marked overfor militære myndigheter, kan jeg ikke unnlate å knytte noen kommentarer til de rent militære firmaene, *Private Military Companies* (PMC).⁶ Disse hyres inn for å bidra med alt fra militær rådgivning via væpnet beskyttelse til rene avdelinger med kommandosoldater. Selskapene passer ikke

² Begrepet *sivil kontraktør* vil òg bli benyttet, for å variere språkbruken. Meningsinnholdet er det samme.

³ Særlig hva angår det amerikanske forsvar.

⁴ GUILLORY s. 123-124, MACKAY s. 5 og MCCULLOUGH & PAFFORD s. 2.

⁵ Enkelte forfattere bruker ingen fellesbetegnelse på disse to kategoriene. At de deler materien direkte i tre har ingen betydning for innholdet i begrepene.

⁶ Også omtalt som *Private Military Firms* (PMF).

umiddelbart inn i den inndelingen jeg har foretatt ovenfor. På den ene siden tilbyr de i stor grad tjenester som ikke inngår i noen av kategoriene ovenfor. Samtidig kan de vanskelig sies å utgjøre en egen kategori, siden deres aktiviteter dekker et vidt spekter av tjenester, inkludert det jeg ovenfor har kalt *ad hoc*-tjenester. Det som særpreger de rent militære firmaene er at de som regel er spesielt rettet mot det militære marked, noe som ikke nødvendigvis er tilfellet for *system-* og *ad hoc-kontraktører*. Situasjonen beskrevet i innledningen er et godt eksempel på PMC-aktivitet. Med unntak av det jeg nevner i oversikten nedenfor vil ikke denne typen kontraktører være tema i denne oppgaven.

1.2.1 Bruk av kontraktører før og nå

Enhver stats militære styrker har til alle tider vært avhengig av at viktige funksjoner utføres av sivile, også i form av sivile kontraktører. Inngåelse av slike avtaler er kjent så langt tilbake som det 16. århundre,⁷ selv om det først er i forbindelse med Koreakrigen at man begynner å sonde mellom sivile kontraktører og støttefunksjoner utført av sivilbefolkningen som sådan.⁸

Så vel Aleksander den stores som Hannibals hærer besto for en stor del av innleide soldater.⁹ Sistnevnte hærfører lot seg stoppe verken av alper eller militære slag. Han ble til slutt nedkjempet ved at romerne tok kartagernes sølvminer i Spania, som igjen førte til at Hannibal ikke fikk lønnet soldatene som jobbet for ham.¹⁰ Under Trettiårskrigen som herjet Europa fra 1618 til 1648 kjempet det store flertall av styrkene på bakgrunn av privat inngåtte kontrakter, og det gjaldt selv de øverste lederne.¹¹ I 1969 hadde USA 9000 sivile i Vietnam som jobbet på kontrakter med det amerikanske forsvaret til sammen verdt 236 millioner dollar.¹² Eksempelvis ble det viktige Cam Ranh Bay-anlegget bygget av det amerikanske selskapet DeLong Corporation.¹³ Nord Vietnam, på sin side, benyttet over 500.000 sivile til å forflytte militære forsyninger og nye 250.000

⁷ ALTHOUSE s. 14.

⁸ ZAMPARELLI s. 5.

⁹ SINGER s. 21.

¹⁰ l.c.

¹¹ Ibid. s. 28-29.

¹² DAVIDSON s. 235.

¹³ FERRIS & KEITHLY s. 79.

for å konstruere og betjene luftvernsskyts.¹⁴ Halliburtons datterselskap, Brown & Root Services, har hatt *ad hoc*-oppdrag for det amerikanske forsvaret ved en rekke militære operasjoner. Under den militære konflikten i Somalia midt på 1990-tallet var de endog landets største arbeidsgiver en periode, og sysselsatte lokalbefolkningen innen alt fra transport og forsyninger til catering og endog håndvask av militært skittentøy.¹⁵

Samme tiår ble det Sør-Afrika-baserte selskapet Executive Outcomes leid inn av flere afrikanske regjeringer, blant annet Angola og Sierra Leone.¹⁶ Oppdragene gikk ut på å nedkjempe landenes opprørsstyrker for å gjenvinne kontroll over diamant- og oljerikdommer. Andel i disse naturressursene inngikk i firmaets lønn. I Bosnia, Kroatia og Makedonia har det amerikanske selskapet MPRI trent opp de nasjonale styrker, med en slik grad av suksess at de kan sies å ha tippet den militære balansen i regionen.¹⁷ I den pågående militære konflikten i Irak er private selskaper som Blackwater og Global Risks leid inn av amerikanske myndigheter for blant annet å utføre vakttjenester.¹⁸ Ved flere anledninger har kontraktørenes ansatte deltatt direkte i kamphandlinger, på lik linje med de væpnede styrker.

Selv om eksemplene nevnt ovenfor ikke er beskrivende for Norges bruk av sivile kontraktører, trekker også det norske forsvaret veksler på det sivile samfunn. Forsvaret benytter i dag kontraktører til en rekke støttefunksjoner, så vel *ad hoc*- som *systemkontraktører*. Disse utfører oppdrag innen vedlikehold, transport, sanitet, IKT, forsyninger og liknende.¹⁹ Konkurransenutsetting har vært benyttet i Forsvaret siden 2001.²⁰

Forsvaret er for tiden inne i en reformprosess. Hovedprinsippene for denne kommer til uttrykk i St.prp. nr. 42 (2003-2004) *Den videre moderniseringen av Forsvaret i*

¹⁴ PARKS s. 131.

¹⁵ SINGER s. 143.

¹⁶ Ibid. s. 107 ff.

¹⁷ I følge Singer, intervjuet i The Guardians nettutgave, 10 desember 2003. Se også SINGER s. 127.

¹⁸ Se Singers artikkel i *Le Monde*, *supra* fotnote 1.

¹⁹ I følge seniorrådgiver Helene Marie Lassen i FD.

²⁰ I følge *Konsept for Offentlig Privat Partnerskap (OPP) i forsvarssektoren*, revidert versjon av august 2004 (heretter OPP), s. 6.

perioden 2005-2008, samt den tilhørende innstillingen fra forsvarskomiteen, Innst. S. nr. 234 (2003-2004). På denne bakgrunn har Forsvarsdepartementet (FD) utarbeidet et iverksettelsesbrev for forsvarssektoren, datert 14. september d.å.²¹ Forsvarsministeren erklærer at hovedmålet med Forsvarsreformen er å øke Forsvarets operative evne, noe som innebærer en overføring av midler fra logistikk- og støttevirksomhet til operativ virksomhet.²² Denne omstillingen danner bakteppe for *Konsept for Offentlig Privat Partnerskap (OPP) i forsvarssektoren*, et konsept som er under utarbeidelse i FD.²³

OPP-konseptet innebærer en konkurranseutsetting av visse tjenester hittil utført av Forsvaret. Konkurranseutsettingen kan resultere i én av fire løsninger. Det første alternativet er at tjenesten *bortsettes* til eksterne aktører, så vel private som offentlige. Det andre, *partnering*, innebærer at Forsvaret inngår et forpliktende samarbeid med en ekstern aktør. Tredje løsning er det såkalte *Offentlig privat samarbeid (OPS)*. Til forskjell fra partnering vil OPS innebære at den private part står for de største investeringer i prosjektet, og at Forsvaret så leier produktet for et visst antall år. Den fjerde og siste løsning etter en konkurranseutsetting er at Forsvaret kommer til at oppgaven likevel bør utføres internt av Forsvarets personell.

Alle de tre første løsningene innebærer at sivilt ansatte hos en kontraktør vil utføre militære oppgaver i vid forstand. Når det gjelder bortsetting uttales det i OPP at det er aktuelt for store deler av Forsvarets støttevirksomhet.²⁴ Noen konkrete eksempler trekkes frem.²⁵ Stikkordsmessig nevnes bortsetting av basedrift og bygging av tørrdøkk på Haakonsværn, OPP-mulighet for helikopterbasen på Sola samt bortsetting av ingeniørtjenester.

Generelt gis det uttrykk for at virksomhet skal bortsettes der dette er totaløkonomisk fordelaktig.²⁶ I en slik vurdering skal det, i tillegg til ren økonomi, også tas hensyn til

²¹ Den videre modernisering av Forsvaret i perioden 2005-2008. Iverksettelsesbrev for forsvarssektoren av 14. september 2004 (heretter FDS IVERKSETTINGSBREV).

²² FDS IVERKSETTINGSBREV, i Statsrådets forord s. 2. Gjentatt blant de strategiske mål på s. 16 og 17.

²³ Konseptet skisseres i St.prp. nr. 42, punkt 8.5.6.

²⁴ OPP punkt 3.2.3.

²⁵ FDS IVERKSETTINGSBREV s. 42-43.

²⁶ l.c.

om bortsettingen vil ha operative konsekvenser for Forsvaret, konkret om dets operative evne svekkes ved å måtte være avhengig av sivile kontraktørers ytelser. Forsvarskomiteens flertall understreker samtidig viktigheten av at Forsvaret beholder en sikker tilgang til kompetanse, og presiserer at bortsetting ikke må bli et mål i seg selv.²⁷ Mye tyder på at vi i fremtiden vil oppleve at en større andel av Forsvarets tradisjonelle, men mer perifere, oppgaver utføres av sivile, slik at Forsvarets eget personell kan konsentrere seg om kjerneoppgavene.

1.2.2 Hvorfor private kontraktører i krig?

Hva er bakgrunnen for privatiseringen av militære oppgaver? Internasjonalt er det fire hovedgrunner som trekkes frem.²⁸

For det første er de fleste vestlige lands militære styrker mannskapsmessig kraftig redusert siden slutten på den kalde krigen. Fra 1989 til 1999 er antall amerikanske soldater i aktiv tjeneste redusert fra 2,2 til 1,4 millioner.²⁹ Tallene er naturlig nok ikke de samme for det norske forsvaret, men tendensen gjelder også der. Innen 2005 skal antall årsverk i Forsvaret være redusert med minst 5000 i forhold til september 2000.³⁰

For det andre er det et spørsmål om ressurser. Privatisering av offentlige tjenester foregår i større eller mindre grad over hele den markedsorienterte verden. Militæret lever ikke i et vakuum, heller ikke i forhold til denne tendensen, og opplever stadig krav om mer effektiv bruk av sine midler. Bortsetting av oppgaver inngår som et ledd i økonomiske nedskjæringer i forsvarssektoren, hvor blant annet driftsutgiftene skal kuttes med minimum 2 mrd. kroner pr. år i perioden 2002-2005.³¹

Også rent politiske årsaker kan ligge bak. I forbindelse med militære operasjoner i utlandet settes det tidvis maksimalgrenser for hvor mange soldater som kan benyttes.³² Et stort antall soldater i operasjoner utenlands oppleves ofte som vanskelig å

²⁷ Innst. S. nr. 234 2003-2004 s. 74.

²⁸ Tilnærmet like fremstillinger av ADDISON på s. 9, SINGER på s. 49 ff. og ZAMPARELLI på s. 8 ff.

²⁹ GUILLORY s. 111.

³⁰ St.prp. nr. 42, punkt 1.2.

³¹ l.c.

³² ADDISON s. 10.

argumentere for overfor den hjemlige opinion. Sivile kontraktører vil ikke inngå i denne statistikken. Benyttelse av sivile til støttefunksjoner kan derfor være formålstjenelig, for å dempe inntrykket av landets militære tilstedeværelse. En øvre grense for antall utenlandske soldater vil også kunne stilles som vilkår av vertslandet, noe som f.eks. skjedde i Bosnia.³³

Et siste moment, som ikke må undervurderes, er økt bruk av teknisk svært avansert militært utstyr. Alt fra satellittovervåking og kommunikasjon til rakettsystemer krever i dag spesialutdannede personer til å betjene dem, og militæret har i dag et helt annet behov for personer med spesialkompetanse enn tilfellet var tidligere.³⁴ Å henvende seg til det sivile samfunn vil kunne fremstå som en god løsning på problemet. Alternativet er å utdanne egne folk innen de militære styrker, noe som i mange tilfeller vil være for ressurskrevende i forhold til nytten. Dette gjelder særlig i forhold til *systemkontraktører*.

1.3 Kilder og metode

Krigens folkerett, også kalt internasjonal humanitærrett,³⁵ er en del av folkeretten. Den regulerer forholdet mellom de stridende parter i en væpnet konflikt, *jus in bello*. Sentralt står de humanitære aspekter, så som forbud mot visse våpen og krigføringsmetoder og beskyttelse av krigens ofre. Krigens folkerett inneholder ikke regler som forbyr selve det å gå til krig, *jus ad bellum*.³⁶

I ICJ-statuttens art. 38 listes de sentrale folkerettslige kilder opp. I tillegg til traktater og sedvanerett nevnes alminnelige rettsgrunnsetninger. Dessuten vil rettspraksis og juridisk teori kunne være subsidiære kilder. Listen kan ikke sies å være uttømmende.³⁷

Det sentrale regelverk består av Haag- og Genève-reglene. De første er basert på Haagkonvensjonene av 1907, herunder Landkriksreglementet,³⁸ og regulerer

³³ ALTHOUSE s. 15.

³⁴ PARKS s. 132.

³⁵ En viss nyansé mellom de to begreper er det riktignok, jf. GREENWOOD s. 9. Jeg benytter stort sett det noe videre begrepet krigens folkerett.

³⁶ GREENWOOD s. 10 jf. s. 1.

³⁷ RUUD, ULFSTEIN, FAUCHALD s. 16.

³⁸ Tillegg til 4. Haagkonvensjon.

kamphandlingene mellom partene i en militær konflikt. Genève-reglene er basert på de fire Genève-konvensjonene av 1949. Disse omhandler beskyttelsen av krigens ofre, nærmere bestemt syke og sårede i felten (G1), skipbrudne, samt syke og sårede til sjøs (G2), krigsfanger (G3) og sivile (G4). I tillegg består Genève-reglene av to tilleggsprotokoller fra 1977, hvor den første gjelder internasjonale konflikter (TP1), mens den andre gjelder interne (TP2). Protokollene er videreføringer av de fire konvensjonene fra 1949, men inneholder også regler som tradisjonelt hører under Haag-reglene.

Sentralt i oppgaven står TP1. Norge er tilsluttet denne protokollen, i likhet med 161 andre stater.³⁹ Protokollen må likevel sies å være omstridt. Særlig USAs manglende tilslutning har ikke gått upåaktet hen. Kritikerne av TP1 synes å mene at den innebærer et tilbakeskritt i utviklingen av krigens folkerett.⁴⁰ Det hevdes eksempelvis at tilnærmet alt ansvaret for sivile skader i forbindelse med en militær operasjon feilaktig legges på den part som gjennomfører operasjonen, samt at vern for sivile som er aktive deltakere i den væpnede konflikten går på bekostning av vernet for sivilbefolkningen som sådan.

Reglene i Genève-konvensjonene anses for å være sedvanerett, mens det for tilleggsprotokollenes del må vurderes fra regel til regel.⁴¹ I de tilfeller der TP1 er en kodifisering av allerede eksisterende sedvanerett, får det betydning for forpliktelsene til stater som ikke har ratifisert denne. Da vil også disse være bundet, om ikke direkte av ordlyden i traktaten så i hvert fall av den sedvanerettsregel som ligger til grunn for traktaten.

Problemstillingene som reises i oppgaven blir ikke tilstrekkelig belyst gjennom konvensjonstekst og sedvanerett. Drøftelsene må i stor grad suppleres med vurderinger foretatt av juridiske teoretikere. Sentralt her står kommentarene til Genève-konvensjonene og tilleggsprotokollene,⁴² ført i pennen av Jean Pictet og andre

³⁹ Til sammenligning er 192 stater tilsluttet Genève-konvensjonene og 157 tilsluttet andre tilleggsprotokoll, i følge ICRC sine nettsider.

⁴⁰ PARKS s. 94 og 111.

⁴¹ DAHL s. 21.

⁴² Kommentarene til tilleggsprotokollene omtales som RØDE KORS-KOMMENTAREN, mens de aktuelle kommentarene til Genève-konvensjonene henvises til som PICTET G3 og PICTET G4.

jurister tilknyttet Røde Kors-komiteen. Selv om disse kommentarene er vel ansette, og i praksis mye henvist til, kan de prinsipielt sett ikke sies å ha større vekt enn annen juridisk teori.

Enkelte av arbeidene jeg forholder meg til er skrevet som studentavhandlinger ved militære skoler i USA og Canada. Det sier seg selv at betydningen av argumenter hentet fra disse avhandlingene ikke må overdrives.

1.4 Definisjoner og avgrensninger

Genèvekonvensjonene benytter begrepet *væpnet konflikt* ("armed conflict") som et kriterium for når konvensjonene kommer til anvendelse.⁴³ Det fremgår at begrepet er videre enn begrepet krig, men det er ellers ikke klart definert. Pictet hevder at

"[a]ny difference arising between two States and leading to the intervention of members of the armed forces is an armed conflict within the meaning of Article 2, even if one of the Parties denies the existence of a state of war. It makes no difference how long the conflict lasts, or how much slaughter takes place".⁴⁴

Denne definisjonen er av andre forfattere regnet for å være for vid.⁴⁵ Kortvarige grensekonflikter og enkeltstående fiendtlige handlinger til sjøs vil neppe regnes som væpnede konflikter.⁴⁶

I tråd med at oppgaven begrenses til å gjelde væpnede konflikter, avgrenses det mot kontraktører som utfører oppdrag for militære myndigheter uten tilknytning til slike konflikter. Forsvaret står ikke i en særstilling som kontraktspart kun fordi de driver militær aktivitet. Det må være elementer ved kontraktsforpliktelsen som knytter oppfyllelsen til en militær operasjon for at problemstillingene som drøftes her skal være relevante.

Krigens folkerett sonderer mellom *internasjonale og interne* væpnede konflikter. For interne konflikter gjelder visse minimumsgarantier om human behandling, men reglene i Genèvekonvensjonene får ellers ikke anvendelse i samme utstrekning som for de

⁴³ Felles art. 2 i Genèvekonvensjonene.

⁴⁴ PICTET G4 s. 20.

⁴⁵ GREENWOOD s. 42.

⁴⁶ I.c.

internasjonale.⁴⁷ Forskjellene bygger på det historiske utgangspunktet at folkeretten kun regulerer forholdet mellom stater. Jeg begrenser meg til å behandle reglene som gjelder for internasjonale konflikter. Internasjonale fredsoperasjoner stiller i en egen klasse og vil ikke bli behandlet.⁴⁸

Jeg har tidligere definert begrepet private kontraktører. Oppgavens tema gjør at jeg avgrenser mot *andre sivile i krigssonen*. Dette innebærer for det første en avgrensning mot den vanlige sivilbefolkningen som tilfeldigvis bor eller oppholder seg i området for den militære konflikten. Videre ekskluderes sivile som på egen hånd plasserer seg i en slik situasjon at de kan bli rammet. Dette omfatter alt fra journalister til ansatte i hjelpeorganisasjoner. For det tredje behandles verken problemstillinger knyttet til sivilt ansatte i Forsvaret eller medlemmer i Sivilforsvaret.⁴⁹

Uttrykket *militære operasjoner* defineres i Røde Kors-kommentaren som “all the movements and activities carried out by armed forces related to hostilities”.⁵⁰ Uttrykket er nøytralt, siden *jus in bello* ikke sonderer mellom begrepene angrep og forsvar.⁵¹ Man har klokkelig innsett at det å begi seg inn på ladede definisjoner ville kunne bli svært politisk betent, og i liten grad nødvendig for utformingen av reglene som skal gjelde når en væpnet konflikt først er en realitet. Begrepsbruken er også holdt nøytral fordi man ønsker å presisere at reglene gjelder det enkelte konkrete angrep under en væpnet konflikt, ikke konflikten som sådan.⁵² En part som urettmessig er blitt angrepet (etter *jus ad bellum*) må like fullt forholde seg til reglene som gjelder for *jus in bello*, selv om det for denne parten fremstår som rene forsvarshandlinger overfor en aggressor.

Grunnen til at spørsmålene i oppgaven overhodet problematiseres er at *konsekvensene vil være forskjellige* ettersom hvilken rolle sivile kontraktører regnes for å spille i en væpnet konflikt. En grundig behandling av disse ville derimot sprengte oppgavens

⁴⁷ Se felles art. 3 jf. 2 i Genèvekonvensjonene.

⁴⁸ For en nærmere beskrivelse av fredsoperasjoner, se DAHL s. 283.

⁴⁹ Sivilforsvaret omfattes av reglene i TP1 art. 61 ff. om Civil Defense, se RUUD s. 154.

⁵⁰ RØDE KORS-KOMMENTAREN note 1936.

⁵¹ TP1 art. 49 nr. 1. Se også RØDE KORS-KOMMENTAREN note 1928.

⁵² OETER s. 154.

rammer. For oversiktens skyld gir jeg likevel en kortfattet fremstilling av konsekvensene, herunder krigsfangereglene.

Jeg forsøker å knytte oppgaven opp mot *norske forhold*. Det får betydning på tre områder. For det første er drøftelsene knyttet opp mot Norges folkerettslige forpliktelser. Standpunkt i den internasjonale humanitærrettslige debatt kan således ikke ses løsrevet fra våre nasjonale forpliktelser. For det andre vil jeg forsøke å fremheve problemstillinger som er aktuelle for det norske forsvaret, da det er store faktiske forskjeller mellom stater når det gjelder bruk av sivile kontraktører i tilknytning til militære operasjoner. Dette må ikke oppfattes dit hen at alle problemstillingene jeg drøfter eller alle eksemplene jeg benytter omhandler kategorier av kontraktører som *faktisk* benyttes av Forsvaret i dag. For det tredje innebærer vinklingen at også norske interne regler behandles, i den grad de belyser problemstillingene.

1.5 Den videre fremstilling

Jeg vil i kapitlene 2 og 3 drøfte spørsmål knyttet til situasjonen sett fra den sivile kontraktørs side. I kapittel 2 vurderes kontraktørens stilling i forhold til begrepene kombattant og sivil, mens jeg i kapittel 3 undersøker hva som skal til før sivile kontraktører blir legitime militære mål. I kapittel 4 stilles to konkrete spørsmål sett fra Forsvarets og myndighetenes side. Det første er spørsmålet om begrensninger i hva Forsvaret kan sette sivile til å utføre (punkt 4.2). Den andre problemstillingen er hvilke operasjonelle risiki det norske forsvaret løper ved å benytte sivile kontraktører (punkt 4.3).

2 Private kontraktører som mulige kombattanter

2.1 Innledning

Skillet mellom sivile og kombattanter står sentralt i krigens folkerett. Spørsmålet som stilles i dette kapittelet er om enkelte private kontraktører kan sies å være så tungt inne i væpnede konflikter at de blir å anse som kombattanter. Parks formulerer problemstillingen på en god måte når han skriver: ”Clearly the work of some “civilians” has become so critical to military success that those individuals are civilians in name and garb only.”⁵³

Spørsmålet vil først bli belyst ut fra en vurdering av hva som ligger i selve kombattantbegrepet (punkt 2.2). Problemstillingen reises fordi deres status er av avgjørende betydning for deres rettigheter og plikter i en militær konflikt. Disse konsekvensene vil jeg kort redegjøre for i punkt 2.3. Til slutt vil jeg komplettere bildet ved å behandle spørsmålet om en egen gruppe sivile; de sivile som følger de væpnede styrker (punkt 2.4).

2.2 De væpnede styrker består av kombattanter

Alle medlemmer av de væpnede styrker er å regne som kombattanter, med unntak av medisinsk og religiøst personell.⁵⁴ Alle andre er i utgangspunktet ikke-kombattanter, eller sivile.⁵⁵ Snur man på det, er i prinsippet alle kombattanter medlemmer av en parts væpnede styrker. Eneste unntak fra dette er det såkalte *levée en masse*.⁵⁶

Er man ikke kombattant, vil det enten si at man er sivil eller at man tilhører gruppen av medisinsk og religiøst personell innen militæret. Disse siste er i den motsatte situasjon i forhold til *levée en masse*, i form av at de tilhører de væpnede styrker uten å være

⁵³ PARKS s. 132.

⁵⁴ ROGERS s. 8.

⁵⁵ I.c. og TP1 art. 50 nr. 1.

⁵⁶ *Levée en masse* er definert som spontan og uorganisert motstand mot en invaderende makt, utført i et område som ikke er okkupert, jf. G3 art. 4 nr. 6. Deltakere i slik motstand er å regne som sivile og ikke medlemmer av de væpnede styrker, men har likevel kombattantstatus. *Levée en masse* har ingen betydning for problemstillingene i denne oppgaven. Jeg går derfor ikke nærmere inn på deres stilling.

kombattanter. Det er riktignok slik at væpnede styrker kan bestå av både kombattanter og ikke-kombattanter,⁵⁷ slik at flere enn sanitetspersonell og feltprester kan tilhøre den siste gruppen. Unntaket fremstår likevel som mer prinsipielt enn reelt, og er ikke av betydning for vårt tema. Jeg vil derfor sette likhetstegn mellom begrepene ikke-kombattanter og sivile, med det lille, men konkrete, unntak som gjelder medisinsk og religiøst personell.

Inndelingen foretatt ovenfor bygger på at man enten er kombattant eller sivil. Spørsmålet om det eksisterer en tredje kategori, såkalte kvasi-kombattanter, har vært diskutert. Det er hevdet at spørsmålet om sivile kontraktører tilhører en slik separat gruppe er under diskusjon blant juridiske teoretikere.⁵⁸ Det er riktignok slik at det å ekskludere sivile som deltar direkte i fiendtligheter fra kategorien sivile var oppe til debatt under Ekspertkonferansen.⁵⁹ Tanken bak var å skille sivile som involverer seg i krigen fra sivilbefolkningen som sådan. Deltakerne på konferansen gikk derimot bort fra denne løsningen, nettopp av frykt for å skape en tredje kategori mennesker.⁶⁰ Resultatet

⁵⁷ Landkriksreglementet art. 3, RØDE KORS-KOMMENTAREN note 1667 og IPSEN s. 66 ff. Status som ikke-kombattant for medlemmer av de væpnede styrker kan utelukkende innvilges individer innen de militære styrker som ikke tilhører de regulære styrkene. I og med klassifiseringen forbyr de å delta aktivt i krigføringen. Slik klassifikasjon vil måtte avgjøres nasjonalt, og bevis for status som ikke-kombattant utstedes av de nasjonale militære myndigheter. En soldat som settes til papirarbeid på et kontor kan således utstyres med et dokument hvor de nasjonale myndigheter erklærer at han ikke er kombattant. Ipsen, som understreker denne sondringen, legger samtidig ikke skjul på at kombattant-status er den svært klare hovedregel for medlemmer av de væpnede styrker. Dertil kommer at det ikke knyttes spesielle rettsvirkninger til status som denne typen ikke-kombattant innen de væpnede styrker.

⁵⁸ Således ADDISON på s. 15.

⁵⁹ SARNORSKI s. 30. The Conference of Government Experts on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts ble nedsatt av Røde Kors-komiteen (ICRC). Ekspertkonferansen holdt to sesjoner, den første i mai/juni 1971 og den andre samme tid året etter. Den andre sesjonen hadde som formål å formulere forslag til to protokoller, om regulering av henholdsvis internasjonale og interne væpnede konflikter. Forslagene ble deretter fulgt opp av The Diplomatic Conference on the Reaffirmation [etc.]. Diplomatkonferansen ble nedsatt av den sveitsiske regjering, og drøftelsene pågikk over fire sesjoner mellom 1974 og 1977. Drøftelsene munnet ut i vedtakelsen av TP1 og TP2. For mer om denne utviklingen, se PARKS s. 71 ff.

⁶⁰ SARNORSKI s. 30.

støttes av en rekke forfattere.⁶¹ Jeg kan derfor ikke se at det er rettslige holdepunkter for å operere med gruppen kvasi-kombattanter i det folkerettslige landskap, og forholder meg til den klassiske todelingen. Selv om kombattantbegrepet ikke fullt og helt er sammenfallende med medlemskap i de væpnede styrker, vil forskjellene ikke ha praktisk betydning for problemstillingene som reises i denne oppgaven. Jeg velger derfor å ta utgangspunkt i dette siste uttrykket, og stiller spørsmålet: Kan sivile kontraktører omfattes av de væpnede styrker?

De væpnede styrker omfatter mer enn det man gjerne benevner som de regulære styrker; de militære enheter bestående av menige soldater og deres befal. G3 art. 4 nevner eksplisitt både militia og frivillige, mens TP1 art. 43 omfatter også andre grupper og enheter.⁶² Tilleggsprotokollens regler er på dette punkt en videreutvikling av G3 art. 4.⁶³ For stater som er bundet av protokollen er det dermed naturlig å holde seg til denne teksten. Det gjelder blant annet Norge. For at grupperinger utenfor de regulære styrker skal regnes som en del av de væpnede styrker, må de tre kravene som oppstilles for sistnevnte styrker være oppfylt.

2.2.1 Krav om organisering

Etter TP1 art. 43 kreves det at de væpnede styrker skal være organisert ("all organized armed forces, groups and units"). Dette må ikke tolkes for strengt. Det ligger ikke mer i kravet enn at de militære operasjoner skal ha en viss kollektiv karakter.⁶⁴ Enkeltaktører som opptrer på egne vegne uten kontroll fra de militære ledere vil således ikke omfattes av de væpnede styrker.

⁶¹ RØDE KORS-KOMMENTAREN note 1677, BLIX s. 42, DÖRMANN s. 72, GUILLORY s. 115-116 og TURNER s. 12 og 15-16.

⁶² Art. 43 nr. 1 lyder: "The armed forces of a Party to a conflict consist of all organized armed forces, groups and units which are under a command responsible to that Party for the conduct of its subordinates, even if that Party is represented by a government or an authority not recognized by an adverse Party. Such armed forces shall be subject to an internal disciplinary system which, 'inter alia', shall enforce compliance with the rules of international law applicable in armed conflict."

⁶³ DÖRMANN s. 46, inkludert fotnote 6.

⁶⁴ RØDE KORS-KOMMENTAREN note 1672.

Sivile kontraktører vil ikke være innlemmet i Forsvarets organisasjon på samme måte som de ordinære styrkene. På den annen side vil deres arbeidsoppgaver gjennomgående være nært knyttet til Forsvaret som oppdragsgiver. Det vil i liten grad kunne oppstå tvil om at den sivile kontraktør utfører oppgaver som er et ledd i den større, militære plan.

Kravet til organisering vil som regel være oppfylt når det gjelder sivile kontraktører.

2.2.2 Krav om disiplinærsystem

Videre er det krav om at partene har et internt disiplinærsystem, som gjelder overfor alle medlemmer av de væpnede styrker. Dette systemet må innebære at regler håndheves i overensstemmelse med krigens folkerett. I art. 43 nr. 1 heter det at "[s]uch armed forces shall be subject to an internal disciplinary system which, 'inter alia', shall enforce compliance with the rules of international law applicable in armed conflict." Et slikt disiplinærsystem foreligger for de regulære styrker. Spørsmålet er om også sivile kontraktører omfattes av dette regelverket.

Utgangspunktet i disiplinærloven § 3 er klart. Det fremgår der at refselse kun kan brukes mot befal og menige i det militære forsvar, og ikke overfor sivilt ansatte. Siden sivile kontraktører ikke en gang er å regne som ansatte i Forsvaret, er det liten tvil om at forbudet mot refs også må gjelde overfor dem. Lovens § 47 inneholder særregler som gjelder i krigstid. En av særreglene for krigstid er at kretsen av personer som kan refses etter disiplinærloven utvides. I krigstid kan loven anvendes mot, i tillegg til befal og menige, "enhver som kan straffes etter den militære straffelovs § 9", jf. nr. 1.

Den militære straffelovs § 9 nr. 3 inkluderer "enhver, som i hvilkenksomhelst egenskap gjør tjeneste ved den væbnede makt *eller følger avdeling av samme (...)*" (min kursivering). Så vel militære som sivile personer omfattes.⁶⁵ Det fremgår ikke at det er noe krav om ansettelsesforhold. Hegdal nevner som eksempel på personer som vil omfattes sivile som utfører vedlikeholdsarbeid for Forsvaret.⁶⁶ Selv om den militære

⁶⁵ At sivile omfattes er underforstått i Ot. prp. nr. 4 (1899-1900), på s. 68 i motivene som følger lovutkastet. Ordlyden er noe endret siden den tid, men det har ikke betydning i forhold til spørsmålet. Enkelte straffebud er begrenset til å gjelde soldater. Kontraktører kan selvsagt ikke straffes etter disse.

⁶⁶ HEGDAL s. 29.

straffeloven er nedtegnet lenge før tilleggsprotokollene, fremstår det som naturlig å tolke den refererte bestemmelsen i samsvar med TP1s begrep *sivile som følger de væpnede styrker*.⁶⁷ Det er ikke noe som skulle tilsi at Forsvarets sivile kontraktører ikke skulle omfattes.

Reglene gjengitt ovenfor gjelder som nevnt kun i krigstid. I fredstid vil derfor sivile kontraktører aldri kunne refses etter militære regler. Dette skaper, slik jeg ser det, ikke problemer i forhold til spørsmålet om kombattantstatus. At disiplinærsystemet kun får anvendelse i krigstid overfor sivile kontraktører, kan ikke føre til at kravet om disiplinærsystem i TP1 art. 43 ikke er oppfylt overfor denne gruppen. Spørsmålet om kombattantstatus vil kun komme på spissen i forbindelse med en krigslignende tilstand. Det er i en slik situasjon hensynene bak kravet om et disiplinærsystem gjør seg gjeldende.

Etter dette må det være riktig å konkludere med at det norske militære disiplinærsystemet, i en krigslignende tilstand, også omfatter Forsvarets sivile kontraktører.

2.2.3 Krav om kommando

Det kreves også at partene i en væpnet konflikt er organisert på en slik måte at de har ansvar for de militæres handlinger, herunder et krav om kommando over styrkene. Kravet følger av ordene ”under a command responsible to that Party for the conduct of its subordinates”.⁶⁸ I dette ligger et krav om tilknytning til det hierarkiet som kjennetegner den militære oppbygging. Krav om kommandolinjer innebærer for det første at de militære ledere må kunne forvise seg om at deres ordrer blir utført av folk nedover i hierarkiet. Motsatt vil kravet innebære at de samme ledere har ansvar på statsnivå for de handlinger som de væpnede styrker som sådan utfører.

En sivil kontraktør vil som utgangspunkt ikke motta kommandoer fra militære ledere. Han har inngått en kontrakt med Forsvaret som regulerer den ytelsen han skal prestere,

⁶⁷ Synspunktet ser ut til å støttes av Arne Willy Dahl i NORSK LOVKOMMENTAR note 15 s. 154. Sivile som følger de væpnede styrker er omhandlet *infra*, i punkt 2.4.

⁶⁸ TP1 art. 43 nr. 1.

og som også angir hvilke personer innen Forsvaret han skal forholde seg til. I en væpnet konflikt vil saken kunne fortone seg annerledes. Det er åpenbart av sentral betydning for hvor vellykket en militær operasjon blir, hvorvidt de militære ledere har kontroll med aktiviteten som foregår under deres ledelse. Dette gjelder også de aktiviteter som utføres av sivile kontraktører.

For kontraktøren må en slik mulighet sies å følge implisitt av oppdraget, så fremt ikke noe annet fremgår av kontrakten. Han er kjent med hva slags motpart han har med å gjøre, og at ytelsen skal presteres i tilknytning til en væpnet konflikt, eventuelt at muligheten for dette er til stede. Saken vil riktignok kunne stille seg forskjellig etter som hva slags kontrakt det dreier seg om. Dersom det alt ved kontraktsinngåelse er klart at tjenesten skal utføres i forbindelse med en militær konfliktsituasjon, fremstår det som nærliggende å innfortolke visse elementer av militær kommando overfor den sivile kontraktør. Et eksempel på dette vil være avtale med et privat transportselskap om å bringe norske tropper til en militær operasjon. Kontraktøren vil her ha akseptert den økte reelle risiko som en militær operasjon innebærer for liv og materiell. Mye taler for at kontraktøren også må ha innsett muligheten for at oppdragets utførelse vil kunne måtte endres som følge av kommandoer fra militære myndigheter. Motsatt, dersom det fremstår som sannsynlig at tjenesten skal utføres i sivile rammer, skal det mer til før kontraktøren må lyste militær kommando. Et selskap som tar på seg vedlikeholdsoppdrag ved faste militære installasjoner i Norge vil trolig være mindre forberedt på å motta militære kommandoer under oppfyllelsen av kontrakten. De militære lederes inngripen i utførelsen av et oppdrag i en krigslignende situasjon vil dermed kunne bli mer omfattende enn overfor et tilsvarende oppdrag i den sivile hverdag.

På tross av en viss utvidet kontroll med og myndighet over oppdragstakere, vil det være å ta for hardt i å hevde at sivile kontraktører som sådan er underlagt militær kommando. Fraværet av kommandomuligheter over sivile er nettopp et av argumentene som benyttes mot bortsetting av militære oppgaver til sivile.⁶⁹ Kontraktøren inngår ikke i kommandokjeden som kjennetegner de militære styrker. Dennes forpliktelse overfor militæret er og blir basert på kontrakten som er inngått, ikke på hva militære

⁶⁹ TURNER s. 10.

myndigheter senere måtte kommandere dem til. En situasjon fra grensen mellom Nord- og Sør-Korea i 1976 illustrerer problemet.⁷⁰ Nordkoreanske grensevakter skjøt og drepte to amerikanske soldater som var i ferd med å kutte ned et tre i den demilitariserte sonen. Som følge av dette ønsket hundrevis av sivile som var ansatt til å ta seg av vedlikeholds- og forsyningsoppgaver å reise hjem. De militære myndigheter kunne ikke hindre dem i dette, i motsetning til hva de kunne gjort om det var soldater som ønsket å dra.

Kravet til kommando må ikke forveksles med den reelle makt som militære myndigheter har i en krigssone. I kraft av sin militære styrke vil de i praksis kunne ha diktatorisk makt, også over siviles bevegelser i området. Denne makten utøves uavhengig av om de har kommando over menneskene som omfattes. Dette vil kunne føre til at sivile kontraktører beordres til å utføre oppgaver de ikke er forpliktet til etter kontrakten, eventuelt beordret til å stanse sin oppfyllelse av kontrakten. Forbudene eller påbudene som gis kan i og for seg være legitime nok, men de kan vanskelig sies å være et utslag av kommandomyndighet over sivile kontraktører.

Fra norsk offisielt hold er spørsmål knyttet til kommando i forhold til sivile kontraktører ikke vurdert.⁷¹ Dette begrunnes med at problemstillingen så langt ikke har vært aktuell.

Det virker svært anstrengt å presse sivile kontraktører inn i definisjonen av væpnede styrker i TP1 art. 43, særlig i forhold til kommandoaspektet. Dermed fremstår det som rimelig klart at den type kontraktører som benyttes av det norske forsvaret ikke kan ha status som kombattanter i de væpnede styrker.

2.3 Kort om konsekvenser av kontraktørens status

At sivile kontraktører ikke regnes som kombattanter har betydning for deres rettigheter og plikter, både mens de utfører sine oppdrag og dersom de skulle bli tatt til fange av motparten.

⁷⁰ Historien er gjengitt av GUILLORY på s. 139-140, og referert til av ZAMPARELLI på s. 22.

⁷¹ I følge spesialrådgiver Jarl Eirik Hemmer i FD.

Den sivile status innebærer at de under oppdraget ikke lovlig har anledning til å delta i den militære konflikten. Dersom kontraktører skulle oppfattes til å bedrive kombattantaktiviter, vil de løpe den risiko at motpartens styrker identifiserer dem med de væpnede styrker, og gjør dem til direkte mål for sine angrep. Dette kommer jeg tilbake til *infra* i kapittel 3.

For en kontraktør som er tatt til fange av motparten, vil status under krigens folkerett være avgjørende for å avklare vedkommendes rettigheter. Fanger som ikke regnes som del av de væpnede styrker, er i utgangspunktet ikke beskyttet som krigsfanger. Å ikke få status som krigsfange har først og fremst den konsekvens at man løper den risiko å bli tiltalt og straffet etter interne strafferettslige regler i det landet man er tatt til fange, i stedet for å bli bedømt ut fra krigens lover og regler.⁷² Dersom den tilfangetatte ulovlige kombattant har drept eller skadet medlemmer av fiendens væpnede styrker, vil reaksjonen derfor kunne bli alvorlig. Under fangenskap gjelder riktignok visse fundamentale garantier for human behandling. Rettighetene følger såvel av TP1 art. 75 som av internasjonale menneskerettighetskonvensjoner.⁷³ Reglene må sies å være folkerettslig sedvane.

Til sammenligning vil en fange med krigsfangestatus utelukkende kunne straffes for krigsforbrytelser og andre brudd på krigens folkerett. Å drepe motpartens soldater er i seg selv ikke et brudd på krigens regler, og dermed ikke en handling som en lovlig kombattant kan straffes for. Grunnen til at kombattanter som havner i motpartens hender, og som ikke har begått krigsforbrytelser, holdes internert, er utelukkende at de skal hindres i å gjenoppta sine kombattantaktiviteter. Krigsfangenskap er derfor ikke straff, noe som skal reflekteres i behandlingen fangene får. En ikke mindre viktig følge er at krigsfanger har krav på å bli repatriert så fort den væpnede konflikten er over.⁷⁴

Selv om sivile som sådan ikke har rettigheter som krigsfanger er det en særlig gruppe som likevel oppnår slik status. Det er de sivile som følger de væpnede styrkene.

⁷² DETTER s. 148.

⁷³ F.eks. verdenserklæringen om menneskerettighetene art. 3, 5 og 7-11 og EMK art. 3.

⁷⁴ Jf. G3 art. 118.

2.4 Sivile som følger de væpnede styrker

TP1 opererer med en egen personkrets med sivil status; sivile som følger de væpnede styrker, jf. G3 art. 4 nr. 4. Begrepet omfatter så vel sivile som befinner seg i kampsonen på eget initiativ, eksempelvis journalister, som sivile som er der på oppfordring fra de væpnede styrker, typisk sivile kontraktører.

I forkant av vedtakelsen av tilleggsprotokollene ble spørsmålet om denne persongruppens status diskutert.⁷⁵ Spørsmålet var om disse skulle plasseres i gruppen for sivile eller gruppen for kombattanter. Bakgrunnen for spørsmålet er den spesielle stilling de står i. I motsetning til den vanlige sivilbefolkning, er disse ikke sivile som tilfeldigvis havner midt i krigens gru og redsler. I større eller mindre grad har de selv oppsøkt den væpnede konflikt, med den økte risiko for liv og eiendeler som faktisk følger.

Løsningen som ble valgt i forbindelse med utarbeidelsen av tilleggsprotokollene var å insistere på den sivile status, samtidig som de er sikret status som krigsfanger om de havner i fiendens hender. Det siste ble avgjort allerede under vedtakelsen av Genèvekonvensjonene i 1949, og regelen er nedfelt i G3 art. 4 nr. 4. Den sivile status, på sin side, følger av at TP1 art. 50 *ikke* viser til den nevnte bestemmelsen hvor sivile som følger de væpnede styrker er omtalt. Art. 50, som definerer sivile negativt, ekskluderer dermed ikke denne gruppen fra de sivile.

G3 art. 4 nr. 4 nevner ”supply contractors” som et eksempel på sivile som følger de væpnede styrker. Det skulle derimot ikke være nødvendig å dissekere dette uttrykket for å finne ut om alle typer av kontraktører omfattes, i og med at listen ikke er uttømmende. Dette kan utledes av ordene ”such as” som innleder oppramsingen. Den reelle begrensningen i kretsen som omfattes ligger snarere i at det kreves tillatelse fra de militære myndigheter for å regnes som en sivil som følger de væpnede styrker, jf. bestemmelsens ord ”provided they have received autorization from the armed forces”.

Hvem de militære myndigheter utsteder slik autorisasjon til blir da sentralt. En praktisk problemstilling er hvor varig et oppdrag er før militære myndigheter utsteder bevis til

⁷⁵ SARNORSKI s. 30. Om arbeidet med protokollene, se *supra* fotnote 60.

sivile for at de følger de væpnede styrker. For et skip som leverer forsyninger til Forsvaret som et engangstilfelle, eller svært sjelden, finner man det kanskje ikke nødvendig å utstede autorisasjon. Om mannskap på skipet skulle havne i motpartens hender, vil det være av stor betydning om de har slik autorisasjon eller ikke. Dersom man ønsker å sikre seg mot uheldige utslag av regelen om autorisasjon, fremstår det som nødvendig å enten forholde seg konsekvent til et knippe faste kontraktører, eller utstede tillatelser for hvert eneste oppdrag som utføres av sivile. Uansett er det av sentral betydning at de militære myndigheter har et bevisst forhold til den betydningen slik tillatelse har for sivile kontraktører.

For det norske forsvaret eksisterer ingen retningslinjer for utstedelse av denne typen tillatelser.⁷⁶ Fra FD informeres det om at slik autorisasjon neppe vil utstedes til sivilt ansatte hos en kontraktør, med mindre oppdraget tilsier en viss tilstedeværelse i operasjonsområdet. Sivilt personell i et fartøy som foretar en engangsløse vil derfor ikke utstyres med slik tillatelse, med mindre den konkrete militære situasjonen skulle tilsi noe annet. Det fremgår av ordlyden i art. 4 at det kreves at gruppen skal være utstyrt med identifikasjonskort. Å kunne fremvise slik kort må ikke oppfattes som en betingelse for å oppnå beskyttelse. Kortet er kun ment å fungere som et bevis for slik status.⁷⁷

Såfremt det sørges for autorisasjoner skulle derfor alle sivile kontraktører som det er aktuelt for Forsvaret å benytte være beskyttet som sivile som følger de væpnede styrker. Dersom en kontraktør likevel ikke regnes som en sivil som følger de væpnede styrker, får det ikke som konsekvens at vedkommende omfattes av kombattantbegrepet. Det følger av drøftelsen av kombattantspørsmålet ovenfor. Kontraktøren blir fortsatt å betrakte som sivil, men da uten den ekstra beskyttelsen som ligger i å følge de væpnede styrker.

⁷⁶ I følge spesialrådgiver Jarl Eirik Hemmer i FD.

⁷⁷ PICTET G3 s. 72-73 og SARNORSKI s. 32.

3 Private kontraktører som lovlige militære mål

3.1 Innledning

I kapittel 2 har jeg behandlet spørsmålet om kombattantstatus for private kontraktører. Det fremgår av drøftelsen at kontraktører er å betrakte som sivile. Et av grunnprinsippene i *jus in bellum* er statenes plikt til å skille mellom militære, som er lovlige mål for angrep, og sivile, som ikke er det. Prinsippet om at sivile ikke er lovlige militære mål, *the rule of distinction*, følger av TP1 art. 48, samt art. 50 nr. 1 og 2.

Prinsippet er ikke gjennomført uten unntak. Det er derfor ingen nødvendig sammenheng mellom det å være lovlig militært mål og det å ha status som kombattant. I motsatt fall ville den følgende del av oppgaven tilføre lite nytt. En kombattant vil riktignok som regel være et lovlig militært mål, men dette gjelder ikke dersom kombattanten viser tydelig tegn til å overgi seg eller er syk, såret eller på annen måte *hors de combat*.⁷⁸ Denne problemstillingen går jeg ikke nærmere inn på. Motsatt vil personer som etter krigens folkerett er lovlige militære mål, som regel være kombattanter. Det følger av skillet mellom kombattanter og sivile, hvor de siste som utgangspunkt ikke kan være gjenstand for angrep.⁷⁹ Men også sivile kan være lovlige militære mål. Det er denne siste muligheten som vil danne grunnlaget for denne delen av oppgaven. Innledningsvis vil jeg knytte noen kommentarer til selve begrepet sivile.

3.2 Begrepet sivile

Begrepet sivile dekker alle som *ikke* er omfattet av G3 art. 4 litra A nr. 1, 2, 3 og 6 eller TP1 art. 43. Dette fremgår av TP1 art. 50.⁸⁰ I G3 art. 4 ramses det opp hvem som oppnår status som krigsfange. De aktuelle delene av bestemmelsen inkluderer medlemmer av statens regulære væpnede styrker og medlemmer av militsgrupper som opererer under klare kommandolinjer, spiller med åpne kort (uniformerte og med synlige våpen) samt følger krigens spilleregler. I tillegg omfattes sivile som deltar i *levée en masse*. Også til de sistnevnte stilles det krav om at de ikke skjuler sine våpen eller bryter med krigens

⁷⁸ TP1 art. 41.

⁷⁹ TP1 art. 51, jf. 50.

⁸⁰ Se også DÖRMANN s. 46.

folkerett. I TP1 art. 43 defineres begrepet væpnede styrker. Definisjonen dekker de forskjellige kategoriene nevnt ovenfor.⁸¹

At begrepet sivile er definert negativt er ikke tilfeldig. Slik oppnås to ting. For det første blir definisjonen rimelig klar ved at den forholder seg til begreper som allerede er velkjente, rettslig sett. Til sammenligning har begrepet sivile ikke tidligere vært definert i internasjonale konvensjoner på krigens folkeretts område.⁸² For det andre oppnår man en tilsiktet todeling av befolkningen. Etter tilleggsprotokollens system er det en logisk nødvendighet at ethvert individ enten er et sivilt medlem av samfunnet eller et medlem av de væpnede styrker.⁸³

Interessant er det å merke seg at ved tvil om eventuell sivil status, skal man anses som sivil.⁸⁴ Bestemmelsen medfører at mål som objektivt sett ville vært lovlige militære mål, i gitte tilfeller vil måtte spares fordi dets status som nettopp dette er tvilsom på tidspunktet hvor det er aktuelt å ta det ut. At tvilen skal komme den potensielle sivile til gode må ikke trekkes for langt. Problemstillingen var oppe i forbindelse med utarbeidelsen av protokollen, og teksten ble endret fra det sterkere ”presumed” til det noe svakere ”considered”.⁸⁵

Sivile beskyttes fordi de betraktes som utenfor den militære konflikten. Om de likevel skulle ta aktivt del i den stiller det seg annerledes. Dersom sivile tyr til våpen og kjemper på like linje med de militære styrker, er det naturlig at de blir lovlige militære mål for fiendtlige væpnede styrker. Men det gjelder også om sivile benyttes til oppgaver som er mer tilbaketrukket i forhold til selve den militære operasjonen. Problemstillingen her er hvor denne grensen skal trekkes.

⁸¹ RØDE KORS-KOMMENTAREN note 1916.

⁸² SARNORSKI s. 30.

⁸³ DÖRMANN s. 72-73.

⁸⁴ TP1 art. 50 nr. 1.

⁸⁵ RØDE KORS-KOMMENTAREN note 1918.

3.3 Sivile som tar direkte del i fiendtlighetene

Sivile nyter beskyttelse som sådanne så lenge de ikke tar direkte del i fiendtligheter ("take a direct part in hostilities").⁸⁶ Hva som ligger i direkte deltakelse er ikke klart definert i konvensjonsteksten, og det kan heller ikke sies å være avklart i juridisk teori. I Røde Kors-kommentaren er det beskrevet som "acts of war which by their nature or purpose are likely to cause actual harm to the personnel and equipment of the enemy armed forces."⁸⁷ Det innebærer at det må foreligge en sammenheng mellom den siviles handlinger og potensielle skader på militære personer eller eiendeler. Om handlingene skulle være mislykkede, og ikke påføre fienden skader, har i så måte mindre betydning. Det sentrale er den siviles hensikt ("purpose"), såfremt handlingen var egnet til å skade ("likely to cause actual harm").

Mens medlemmer av de væpnede styrker er lovlige militære mål i kraft av sin status som kombattanter, må sivile bidra aktivt i konflikten for å bli et slikt mål. En soldat vil således kunne angripes, selv om han kun bidrar med juridisk bistand på et kontor langt fra selve kamphandlingene.⁸⁸ En sivil kontraktør vil derimot ikke være et militært mål før han bidrar militært i en slik grad at hans aktivitet anses som direkte deltakelse i fiendtlighetene. Dette skillet bygger på at en soldat som sådan har rett til å ty til våpen mot fiendens styrker. Det har ikke den sivile kontraktør.

Når man skiller mellom lovlige og ulovlige militære mål, har man heller ikke til hensikt å sondre internt blant de væpnede styrker mellom de soldater som faktisk utfører krigshandlinger og de som er tildelt mer tilbaketrukkede oppgaver. Hensikten er å foreta et skille mellom sivilbefolkningen og de militære styrker. Når partene i en militær konflikt likevel gis en viss rett til å angripe sivile som deltar i krigføringen, kan det funderes i hensynet til militær nødvendighet. En part i en militær konflikt må kunne uskadeliggjøre personer som tar aktivt del i motstanden. Dette må gjelde selv om personene rent formelt skulle være sivile.

⁸⁶ TP1 art. 51 nr. 3 lyder i sin helhet: "Civilians shall enjoy protection afforded by this section, unless and for such time as they take a direct part in hostilities".

⁸⁷ RØDE KORS-KOMMENTAREN note 1944.

⁸⁸ Med mindre han er klassifisert som ikke-kombattant, se *supra* fotnote 58.

Et hvert sivilt bidrag i en væpnet konflikt kan ikke regnes som å ta direkte del. Når protokollen snakker om å ta *direkte* del impliseres det samtidig at visse aktiviteter må regnes for *indirekte* deltakelse i fiendtligheter. Indirekte deltakelse fra de siviles side omfattes ikke av unntaket i TP1 art. 51 nr. 3, og beskyttet status som sivil tapes dermed ikke gjennom slik deltakelse. Denne indirekte deltakelsen blir gjerne omtalt som deltakelse i krigsanstrengelsene ("the war effort").⁸⁹ Å ikke operere med en slik sondring ville undergrave beskyttelsen av det sivile samfunn, i og med at en svært stor del av det et samfunn produserer i en krigssituasjon til syvende og sist kan sies å være et positivt bidrag i krigføringen. Ikke minst gjelder det under et totalforsvarskonsept som det som råder i Norge.

Med støtte i disse generelle bemerkningene må det foretas en konkret vurdering av sivile kontraktørers oppdrag. Å ty til våpen vil selvsagt omfattes av direkte deltakelse. Som det fremgår av Røde Kors-kommentaren omfattes også "situations in which [the civilian] undertakes hostile acts without using weapons."⁹⁰ Det interessante i forhold til tema i oppgaven er å vurdere sivile kontraktørers *utførelse av sine kontraktsforpliktelser* i forhold til spørsmålet om direkte deltakelse i fiendtlighetene.

En uttalelse fra britisk militært hold under andre verdenskrig setter problemstillingen på spissen.

"[T]he distinction between "military" and "civilian" was growing pretty thin – why, for instance, should Hans Schmidt, a fitter in the German Tank Corps servicing tanks at a base depot outside Dusseldorf, be fair game while his brother Fritz, who was assembling the same tanks *in* Dusseldorf, be protected by law?"⁹¹

Dahl antar at en viktig skillelinje kan trekkes ved sivile som betjener våpensystemer.⁹² At dette er direkte deltakelse må være riktig. Å betjene et våpen er å skyte på fienden. Om man sitter foran en datamaskin og avfyrer raketter ved å trykke på knapper, eller fysisk lader en kanon, er deltakelsen like direkte, rettslig sett. En kontraktør som

⁸⁹ Om krigsanstrengelsene, se DAHL s. 97, ROGERS s. 8, RØDE KORS-KOMMENTAREN note 1945, SARNORSKI s. 30 (særlig sluttnote 11) og TURNER s. 15.

⁹⁰ RØDE KORS-KOMMENTAREN note 1943.

⁹¹ Gjengitt av PARKS på s. 120, i fotnote 373.

⁹² DAHL s. 97.

betjener et våpensystem vil derfor måtte være som direkte deltaker å regne. Dersom kontraktøren kun har ansvar for å vedlikeholde de tekniske sider ved systemet, vil situasjonen kunne stille seg annerledes.

Det er trolig grunnlag for at også oppdrag som vakthold, observasjonspost og innhenting av etterretningsinformasjon for de væpnede styrker vil være å betrakte som deltakelse i fiendtlighetene. Dette er oppgaver som typisk fører til stor skade på motparten. Både Ruud og Turner nevner disse arbeidsoppgavene.⁹³ Jeg oppfatter det slik at også Dahl heller i den retning, ved at han understreker hvor viktige blant annet etterretningsfolk kan være for en part i en væpnet konflikt.⁹⁴

Ruud skiller mellom, på den ene siden, informasjon som utveksles mellom militære og sivile og, på den andre siden, informasjon som utveksles mellom militære enheter. Han hevder at sivile som formidler denne siste typen informasjon klart vil miste sin beskyttelse som sivil, mens det muligens vil stille seg annerledes i forhold til informasjonsutveksling mellom militære og sivile.⁹⁵ Sondringen har gode grunner for seg, og er et godt utgangspunkt for tanken. Det må sies å være en prinsipiell forskjell mellom å bidra med sivil informasjon til de militære styrker og å fungere som sendebud mellom stridende enheter. En sivil som påtar seg den siste typen oppdrag vil raskere måtte risikere å bli utsatt for militære angrep, siden informasjonsutveksling mellom stridende enheter typisk er en militær oppgave. Etter mitt skjønn blir det likevel for enkelt å utelukkende basere resultatet på dette. I tillegg til poenget som Ruud inne er på, vil det være naturlig å ta hensyn til omfanget av den informasjonsutvekslingen som ligger i oppdraget, samt den militære betydningen av den konkrete informasjonen som utveksles.

Om en sivil kontraktør fra tid til annen kommer med opplysninger til sin militære oppdragsgiver i forbindelse med utføring av annet oppdrag, og dette siste ikke regnes som direkte deltakelse, vil det vanskeligere kunne sies at vedkommende har involvert seg direkte. Vi står trolig overfor den motsatte løsning dersom vi har å gjøre med en

⁹³ RUUD s. 146 og TURNER s. 14.

⁹⁴ DAHL s. 97.

⁹⁵ RUUD s. 146.

institusjonalisert informasjonsutveksling besørget av en sivil kontraktør. I vår digitaliserte tidsalder vil informasjonsutveksling i stor grad foregå elektronisk. Et firma som har ansvaret for militære internett- eller satellittforbindelser vil måtte være i fare for å regnes som direkte deltakere i fiendtlighetene. En slik løsning må ses i lys av den enorme betydningen informasjon har for de militære styrker under en væpnet konflikt.

Når det gjelder transport kan det se ut til å herske noe uenighet i teorien. Rogers hevder at sivile transportører generelt sett ikke deltar aktivt i fiendtlighetene, og med det ikke er lovlige militære mål.⁹⁶ Ruud hevder derimot at også transport vil kunne være aktiv deltakelse.⁹⁷ Med paralleller til spørsmålet om utveksling av informasjon, skiller sistnevnte mellom transport av forsyninger til fronten og transport som foregår bak frontlinjene. Den første typen transportør regner han som en direkte deltaker, mens han åpner for muligheten for at den siste ikke er det. Forfatteren viser til drosjesjåfører i Paris som i 1914 ble beordret til å kjøre franske tropper til frontlinjen. Ruud hevder at selv etter vedtakelsen av TP1 ville sjåførene måtte anses som direkte deltakere, og dermed lovlige mål for tyskerne.⁹⁸

Det er å anta at Ruuds sontring ikke bygger på den rent geografiske forskjellen på de to typer transportvirksomhet. Geografisk plassering av stedet hvor kontrakten skal oppfylles vil kunne ha stor reell betydning for risikoen for skader. En sivil kontraktør som oppfyller sine kontraktsforpliktelser i en kampsone eller i nærheten av en forlegning, et depot eller lignende vil i større grad måtte regne med å bli rammet av krigshandlinger. Rettslig sett er det derimot ingen holdepunkter for å legge vekt på geografi ved spørsmålet om direkte deltakelse i fiendtlighetene.⁹⁹ Sondringen kan likevel forsvares ut fra funksjonell forskjell. En transportør som bringer forsyninger til fronten vil som utgangspunkt være nærmere til å bidra til ”actual harm” på fienden, enn tilfellet er for en transportør som ikke leverer til fronten.

⁹⁶ ROGERS s. 8.

⁹⁷ RUUD s. 147. Av samme mening er trolig PARKS, på s. 134. I hvert fall ut fra et *de lege ferenda*-syn.

⁹⁸ RUUD s. 147.

⁹⁹ GUILLORY s. 133.

Et eksempel, nevnt av flere forfattere,¹⁰⁰ gjelder en sivil sjåfør som transporterer militære forsyninger. Det er blitt diskutert frem og tilbake om sjåføren kan angripes direkte, eller om han kun kan ofres indirekte, som følge av at selve kjøretøyet åpenbart er et militært mål. Problemstillingen må sies å være utpreget akademisk, da det for det første skal mye til for at motparten er kjent med at sjåføren er sivil, for det andre fordi utfallet trolig vil bli like tragisk for sjåføren om det siktes direkte på ham eller om kjøretøyet tas ut som et hele. Selv om eksempelet er teoretisk, er det ikke med det sagt at det er uinteressant. Slik jeg ser det viser eksempelet at forfatterne egentlig er enige om at sjåføren i seg selv ikke er et lovlig militært mål. Når han utelukkende kan angripes mens han sitter ved rattet er grunnlaget for eventuelt å sette ham ut av spill utelukkende å stoppe lastebilens bevegelser. Skulle sjåføren i seg selv være et lovlig militært mål, måtte konsekvensen være at han kunne rammes også når han ikke er i nærheten av kjøretøyet.

Ruud legger an en praktisk vinkling på problemet når han uttaler at ”(...) det må være klart at troppetransporter alltid vil utgjøre et legitimt angrepsmål, og at også den som utfører slike transporter lovlig må kunne gjøres til gjenstand for angrep.”¹⁰¹ Jeg forstår ikke forfatteren dit hen at han mener sjåføren kan skytes utenom transporten. Når Rogers samtidig åpner for at en snikskytter må kunne sikte på sjåføren dersom det er eneste mulighet for å stoppe kjøretøyet, fremstår ikke uenigheten som stor. Om man definerer sjåføren som lovlig militært mål den tiden han sitter ved rattet, eller kun tillater at han siktes på fordi han står for transporten av et kjøretøy som er lovlig militært mål, skulle være av mindre betydning.

Realiteten er uansett at det etter omstendighetene må være tillatt å sikte rett på sjåføren fordi han *utfører* selve den handling som gjør kjøretøyet til et militært mål. Det er selvsagt ikke slik at enhver sivil som arbeider i tilknytning til et militært mål selv blir et slikt mål. En sivil kokk i en militærleir *utfører ikke* handlinger som medfører at militærleiren blir et lovlig militært mål. Han vil derfor aldri kunne bli direkte angrepet i egenskap av å være kokk.

¹⁰⁰ Bl.a. PARKS s. 134, ROGERS s. 8-9 og TURNER s. 17.

¹⁰¹ RUUD s. 147.

I forhold til transport vil hva som transporteres være av betydning for hvorvidt transportøren regnes som en direkte deltaker i fiendtlighetene. Transport av tropper, våpen eller ammunisjon til fronten vil typisk regnes som direkte deltakelse. Drivstofftransport vil som utgangspunkt også måtte regnes som direkte deltakelse. Er det mat eller klær som transporteres vil det derimot være et moment i retning av ikke direkte deltakelse.¹⁰²

Innholdet i transporten må ses i sammenheng med oppdraget. Eksempelvis vil ikke enhver sjåfør av en tankbil med drivstoff være en direkte deltaker. Det avgjørende må være hva drivstoffet skal benyttes til. Dersom det kjøres til en flyplass for å benyttes til militære fly, stiller det seg annerledes enn om det er tenkt benyttet til brannbiler eller ambulanser. Produktet i seg selv vil imidlertid kunne føre til en presumpsjon i retning av militær deltakelse. Samtidig vil det typisk være vanskelig for motparten å fastslå hva som transporteres. Dersom man driver transport av ren sivil betydning, er det derfor en god forholdsregel å merke sine kjøretøyer, eventuelt kjøre med åpne lastebiler for å minske risikoen for å bli forvekslet med militær transport. Ikke minst vil dette være viktig ved transport av medisinsk utstyr eller personell, som følge av den særlige beskyttelse som gjelder for slik transport.¹⁰³ Om man ikke har foretatt betryggende merking, vil motparten vanskelig kunne kritiseres for et angrep dersom det i ettertid skulle vise seg at den militære lastebilen inneholdt sanitetsutstyr.

Rene produksjonstjenester vil vanskelig kunne karakteriseres som direkte deltakelse. Dette må gjelde uavhengig av om produktene er militære eller sivile. Såvel produksjon av klær og mat som våpen og ammunisjon vil kun regnes som deltakelse i krigsanstrengelsene, og de ansatte vil ikke kunne gjøres til direkte militære mål.¹⁰⁴ Dette må gjelde for alle ledd i produksjonen, helt fra ingeniøren som foretar beregningene til arbeiderne som manøvrerer spakene. Løsningen kan virke overraskende, siden krigsprodukter som våpen har klare skadeeffekter på motparten. Den må imidlertid ses i forhold til det faktum at arbeid i industri er en oppgave som typisk utføres av det sivile

¹⁰² Skjønt RUUD nevner, på s. 146, også leveranser av mat som eksempel på direkte deltakelse.

¹⁰³ For medisinsk personell og enheter, se TP1 art. 12 ff., for medisinsk transport, se art. 21 ff.

¹⁰⁴ At ansatte i våpenindustrien ikke er lovlige militære mål trekkes frem av bl.a. ROGERS på s. 8 og s. 33 og TURNER på s. 16. Av motsatt oppfatning er visstnok MC COUBREY, på s. 115.

samfunn. Samtidig må det presiseres at dette ikke innebærer at de ansatte ikke er utsatt for krigens farer. Tvert i mot er de utsatt for stor risiko for å bli skadet eller drept i forbindelse med lovlige angrep rettet mot selve produksjonen. Dette kommer jeg tilbake til *infra*, i punkt 3.5.1.

Når det gjelder vedlikehold av militært utstyr eller bygninger vil utgangspunktet måtte være at heller ikke dette er å anse som direkte deltakelse. En sivil mekaniker som reparerer et militært kjøretøy, eller en sivil snekker som reparerer taket på en forlegning, vil derfor ikke miste sin beskyttelse som sivil. Det samme må gjelde der sivile kontraktører utfører tjenester som matlaging, klesvask og søppeltømming for de militære styrker. Disse oppgavene er ikke egnet til å påføre motparten ”actual harm”, og løsningen fremstår som rimelig klar.

Som drøftelsen ovenfor viser, er det en viss uenighet i teorien om hva som ligger i begrepet direkte deltakelse. Dertil kommer at teorien særlig vurderer spørsmålet i forhold til sivile generelt. Konkrete problemstillinger knyttet til kontraktørers arbeidsoppgaver må i stor grad utledes på bakgrunn av disse generelle kommentarene. I vurderingen av om en sivil kontraktørs aktivitet er direkte deltakelse eller ikke, kommer man derfor ikke utenom å vurdere tilfellene fra sak til sak.

Med disse forbehold finner jeg likevel grunnlag for å stille opp enkelte momenter som jeg mener er relevante i forhold til sondringen mellom direkte deltakelse i fiendtlighetene og deltakelse i krigsanstrengelsene. I den forbindelse er det nødvendig å ha to prinsipper i bakhodet. For det første, utgangspunktet om at sivile ikke er militære mål. For det andre, interesseavveiningen mellom humanitære hensyn og militær nødvendighet. Avveiningen innebærer at hensynet til å beskytte sivilbefolkningen veies opp mot det behov en part i en væpnet konflikt har for å uskadeliggjøre elementer som er ødeleggende for dennes krigføring.

Et første moment er hvor avledet deltakelsen er i forhold til den militære innsats. Dette kan også formuleres som et spørsmål om skadepotensial. Jo nærmere bidraget er i forhold til de militære handlinger, desto mer nærliggende er det å kvalifisere deltakelsen som direkte. Etter dette vil transport av ammunisjon eller våpen raskere kvalifisere til direkte deltakelse enn transport av mat eller klær til troppene. Såvel mat som

ammunisjon står i årsakssammenheng til muligheten for å drive krigføring, selv om det første er noe mer avledet enn det andre. Sondringen foretatt her kan derfor sies å innebære en vurdering av om årsakssammenheng er *adekvat* mellom den sivile aktivitet og de skader som påføres motparten.

Dernest er det relevant å vurdere om det fremstår som naturlig at arbeidsoppgavene besørges av sivile. Dersom spørsmålet besvares bekreftende, taler det for å anse innsatsen som deltakelse i krigsanstrengelsene. Om man derimot anser oppgavene for å være av en slik art at de typisk burde vært reservert de væpnede styrker, vil det kunne tale for en direkte deltakelse i fiendtlighetene fra den sivile kontraktørs side. Det beste eksempel er trolig arbeid i våpenindustri. Det må sies å være en rimelig klar kobling mellom våpenproduksjon og skader på motparten. Samtidig er produksjon av våpen en oppgave som tradisjonelt er sivil. Arbeidets sivile karakter medfører at de ansatte ikke regnes som direkte deltakere i fiendtlighetene.

For det tredje fremstår det som relevant å legge vekt på hva slags type kontraktsforpliktelse en står overfor. Rene produksjonstjenester vil vanskelig kunne medføre at kontraktøren blir å betrakte som en direkte deltaker. Det må gjelde uavhengig av om produksjonen består av våpen, feltutstyr eller mat. På den annen side fremstår tjenesteytelser som vakthold, etterretning og informasjon som så nært knyttet til de militære aktiviteter, at kontraktøren raskt vil kunne regnes for å delta direkte i fiendtlighetene. Transporttjenester fremstår i så måte i en mellomstilling. Som det fremgår ovenfor vil hva som transporteres og hva det transporterte skal benyttes til være av betydning. Etter mitt skjønn må det tas utgangspunkt i at sivile transportører ikke er lovlige militære mål.

3.3.1 Private kontraktører og bæring av våpen

Avslutningsvis kan det stilles spørsmål vedrørende private kontraktører og bæring av våpen. Etter folkeretten er det ingen ting som forhindrer dem i å bære lettere håndvåpen. Men våpnene kan knapt benyttes, før kontraktøren mister sin beskyttede posisjon, i det han vil bli ansett for å delta direkte i fiendtlighetene. Det må være klart at slik deltakelse foreligger også dersom vedkommende tyr til våpen for å forsvare sin parts soldater mot motpartens angrep. Kontraktøren vil trolig heller ikke kunne forsvare egne eiendeler, i hvert fall ikke dersom dette innebærer at man er nødt til å påføre motpartens soldater

alvorlige skader.¹⁰⁵ En transportør vil etter dette ikke kunne benytte våpen mot motpartens styrker, dersom de skulle prøve å ta hans lastebil. Regelen kan virke urimelig, men er etter mitt syn velfundert. Det er av sentral betydning å opprettholde klare skiller mellom sivil og militær aktivitet. Det må heller overlates til de væpnede styrker å beskytte sine kontraktører, f.eks. gjennom konvoier, enn at sivile skal bli tvunget til å forsvare eget materiell. I motsatt fall ville de i enda større utstrekning bli innblandet i den militære konflikten.

Unntak må gjelde ved angrep mot egen person. Dette kan begrunnes i nødvergebetraktninger, men også i selve spørsmålet om militært mål. En hovedgrunn til å ikke benytte våpen er å unngå å bli militært mål for fienden. Dersom man utsettes for et angrep mot ens person, er man *de facto* allerede blitt et militært mål. Å ikke skulle kunne forsvare seg gir da liten mening. Den samme rett til forsvar må gjelde dersom kontraktøren er vitne til et ulovlig angrep rettet mot andre sivile.

Selv om bæring av våpen i seg selv ikke er forbudt, kan det stilles spørsmålstegn ved hvor hensiktsmessig det er å tillate det. Det kan argumenteres for at den reelle beskyttelsen ikke blir bedre ved å bære våpen. Ikke bare risikerer sivile kontraktører å bli utsatt for lovlige angrep, motparten kan også komme til å regne dem som ulovlige kombattanter. Med det vil de risikere å stille sin rett til krigsfangestatus på spill.¹⁰⁶ Ser man bort fra krigsfangeaspektet, minner risikospørsmålene om de som er fremme i den hjemlige debatt rundt tyngre bevæpning i politiet.

For Norges del er det ingen internrettslige regler som utelukker bevæpning av kontraktører i selvforsvarsøyemed.¹⁰⁷ Fraværet av slike regler henger sammen med at problemstillingen så langt ikke har vært aktuell. Fra FD understrekes det at dersom kontraktører skal bevæpnes forutsetter det adekvate retningslinjer, såkalte *Rules of Engagement*, samt tilfredsstillende opplæring av den sivile kontraktør.¹⁰⁸

¹⁰⁵ ADDISON s. 17.

¹⁰⁶ *Supra*, punkt 2.3.

¹⁰⁷ I følge spesialrådgiver Jarl Eirik Hemmer i FD.

¹⁰⁸ I følge Hemmer.

Om en sivil kontraktør skulle ty til våpen overfor motpartens militære styrker vil han, med de forbehold som er nevnt ovenfor, anses å ta direkte del i fiendtlighetene. Dette må gjelde uavhengig av om kontraktørens adferd er å betrakte som en offensiv eller defensiv handling.

3.4 Midlertidig opphør i beskyttelsen som sivil

En kan gjerne se for seg sivile kontraktører som utfører oppdrag for det militære som er av kortere varighet. For problemstillingens skyld legger vi til grunn at oppdragets *art* medfører at de ansatte hos kontraktøren tar direkte del i fiendtlighetene i forhold til TP1 art. 51 nr. 3, og således ikke nyter beskyttelse mot angrep *qua* sivile. Spørsmålet er hva som skal til for at den sivile kontraktør skal gjenvinne sin beskyttede status som sivil.

Innledningsvis må det nevnes at Genèvekonvensjonene ikke åpner for at det skal være mulig å endre beskyttelsesregime underveis i en konflikt. Personkretsen som er beskyttet som sivile etter G4 er avgrenset negativt, på den måten at alle som omfattes av G1 til G3 faller utenfor.¹⁰⁹ Ingen av de tre første konvensjonene åpner for en midlertidig status f.eks. beskyttet som krigsfange etter G3 art. 4. Det følger da logisk av den negative definisjonen av G4 sitt personelle virkeområde, at en slik midlertidig status heller ikke kan oppnås fra den andre siden, sett fra de sivile under G4.

Deltidsfravær fra beskyttelsen som sivil er, ikke uten motstand fra flere land, innlemmet i TP1, noe som følger av ordene ”and for such time” i art. 51 nr. 3. Uenigheten rundt regelen tilsier at den ikke er folkerettslig sedvanerett.¹¹⁰ En bevegelse mellom de forskjellige beskyttelsesregimer aksepteres derfor kun etter TP1, og reglene er kun gjeldende for de stater som er bundet av denne protokollen, deriblant Norge.

Deltidsbeskyttelsen understrekes av Røde Kors-kommentaren, hvor det heter at en sivil som deltar i fiendtligheter blir et lovlig militært mål, ”though only for as long as he takes part in hostilities.”¹¹¹ Dörmann, på sin side, fremhever at en sivils deltakelse i fiendtligheter ikke medfører at vedkommende en gang for alle mister sin beskyttelse

¹⁰⁹ G4 art. 4 nr. 4.

¹¹⁰ Således også TURNER, på s. 15.

¹¹¹ RØDE KORS-KOMMENTAREN note 1942.

som sivil mot å bli utsatt for direkte angrep.¹¹² Da det er på det rene at art. 51 nr. 3 åpner for en endring av individers beskyttelse underveis i en militær konflikt, tvinger spørsmålet seg frem om hva som skal til for at beskyttelsen som sivil skal gjenoppstå.

I Røde Kors-kommentaren fremholdes det at den sivile gjenvinner sin beskyttelse som sådan "[o]nce he ceases to participate".¹¹³ Dette kan ikke innebære noen garantier om at den siviles beskyttelse skal vurderes i forhold til hver bevegelse denne foretar seg. Det ville være en løsning som ville være urimelig krevende å forholde seg til for de militære styrker. En slik regel ville i så fall innebære at en sivil kontraktør som i det ene øyeblikket opererer et våpensystem, i neste øyeblikk ville kunne fjerne seg fra sine instrumenter for å oppnå beskyttet status som sivil. Etter det ville han kunne gjenoppta sin, for motparten, ødeleggende aktivitet, for atter å bli et lovlig militært mål. Hensynet til å ha en regel som er så enkel som mulig å forholde seg til, taler mot raske skifter av beskyttelse underveis i en væpnet konflikt.

TP1 art. 43 definerer begrepet væpnede styrker slik det benyttes i tilleggsprotokollen. I kommentarene til bestemmelsens nr. 2, som definerer kombattantbegrepet, tas det avstand fra en deltidsstatus som kombattant.¹¹⁴ Det hevdes her at enhver sivil som er inkorporert i de militære styrker forblir kombattant så lenge fiendtlighetene varer. Bestemmelsen omhandler riktignok spørsmålet om status som kombattant eller sivil. Her er temaet beskyttelse blant de som har status som sivil. Å tillate deltidsbeskyttelse som sivil innebærer således ikke en endring av folkerettslig status, i motsetning til hva som er tilfellet dersom man åpner for kvasi-kombattanter. Likevel er problemstillingen noe av den samme, siden også midlertidig beskyttelse som sivil må sies å komplisere såvel det humanitære som det militære landskapet i en væpnet konflikt. Det fremstår etter dette som rimelig å vurdere varigheten av den tapte beskyttelsen i forhold til den større plan som den sivile er en del av, ikke på bakgrunn av enkeltstående handlinger som denne måtte utføre.¹¹⁵

¹¹² DÖRMANN s. 72-73. Således også GREEN, på s. 105.

¹¹³ RØDE KORS-KOMMENTAREN note 1944.

¹¹⁴ Ibid. note 1677.

¹¹⁵ Av samme oppfatning er DAHL på s. 98, i *petit*. Se også PARKS s. 119.

Det må etter dette kunne oppstilles visse kriterier for at en sivil, herunder sivil kontraktør, som har deltatt direkte i fiendtligheter, skal gjenoppnå sin sivile status.

For det første er det rimelig å kreve at endringen av status fremstår som tydelig for omverdenen. Dersom oppdragets avslutning ikke er synlig for motparten, vil det vanskelig kunne kreves av denne at den regner kontraktøren for å være tilbake i de beskyttede siviles rekker. Av betydning vil det her være hvor synlig den siviles aktivitet er for fienden. Om et sivilt selskap drifter et våpensystem, for så å avslutte sitt oppdrag og returnere til sivile oppdrag, er det lite som taler for at de ansatte fortsatt skal være lovlige militære mål. Dersom den siviles oppgave i stedet skulle være innhenting av etterretningsinformasjon, vil spørsmålet kunne stille seg annerledes. Her vil det være mye vanskeligere for fienden å vite om oppdraget er avsluttet eller ikke.

Videre må det trolig kunne kreves at endringen av status har et visst definitivt preg. I motsatt fall vil man nettopp havne i situasjoner som kritikerne av regelen trekker frem, hvor status vil kunne endres i ett sett. En slik uavklart løsning vil medføre betydelige problemer i forhold til gjennomføringen av Genèveregelverket og dets grunnleggende prinsipp om at sivile ikke er militære mål. Dersom en sivil kontraktør veksler mellom sivile og militære oppdrag, og de siste kvalifiserer til status som militært mål, vil mye tale for at kontraktøren så lenge han er tilknyttet de væpnede styrker anses for å være et slikt mål. Samtidig vil her tvil om den siviles rolle kunne slå ut i dennes favør, se *supra* punkt 3.2.

Et tredje moment, som til en viss grad fanges opp av de to foregående, er om avslutningen av oppdraget innebærer en fysisk forflytning for den sivile kontraktør. En fysisk forflytning av ansatte, kjøretøyer og annet materiell vil være et ytre tegn på at tiden som direkte deltager er avsluttet. En transportør som har trukket sine ansatte og sine lastebiler vekk fra felten, og i stedet begynt å benytte dem i utførelsen av sivile oppdrag, vil lettere kunne høres med at hans deltakelse er over. Rent faktisk vil han selvsagt også være tryggere, siden han ikke lenger kan sies å utgjøre noen trussel for fiendens styrker og også vanskeligere vil kunne omfattes av følgeskader i forbindelse med angrep på militære mål.

Den åpning som følger av tilleggsprotokollen for endring av beskyttelsesstatus for sivile underveis i en væpnet konflikt, må trolig bygge på kvalitative vurderinger. En utstrakt endring av aktørers status vil i verste fall kunne uthule det fundamentale skillet mellom sivile og kombattanter som krigens folkerett bygger på, og reelt sett forringe den beskyttelsen som sivilbefolkningen har krav på.¹¹⁶

3.5 Private kontraktører som tilfeldige ofre

Tema for kapittel 3 er sivile kontraktører som lovlige militære mål. Hittil har problemstillingene kretset rundt retten til, for å si det enkelt, å kunne sikte rett på kontraktøren. Men sivile kontraktører kan også rammes av lovlige angrep uten at de i seg selv er målet. I forhold til problemstillingene jeg nevner nedenfor er det neppe riktig å si at den sivile er et lovlig militært mål. Men siden angrepet som sådan vil være lovlig, og resultatet kan bli at sivile rammes, finner jeg det riktig å nevne problemstillingene knyttet til følgeskader og kravet til proporsjonalitet ved militære operasjoner.

3.5.1 Følgeskader

Som det fremgår av drøftelsene ovenfor, er sivile sjåførere, ansatte i våpenindustri og sivile ingeniører i felten ikke nødvendigvis lovlige mål i seg selv. Det er derimot lastebilen med militære forsyninger, våpenfabrikken og den militære installasjonen hvor ingeniøren arbeider. Dersom sivile kontraktører utfører arbeid i nærheten av militære mål, kan de risikere å bli skadet eller drept som følge av et lovlig angrep. De er da å regne som følgeskader (collateral damage). At sivile rammes er beklageligvis en uunngåelig følge av væpnede konflikter. At krigens folkerett også aksepterer slike tap følger logisk av at det kun kreves av partene at de søker å minimere sivile skader, ikke at man helt og holdent unngår dem.¹¹⁷

Om lastebilen en kontraktør kjører eller bygningen han oppholder seg i regnes som et lovlig militært mål eller ikke, er derfor svært relevant for kontraktørens situasjon som mulig offer. Dette gjelder ikke minst for personer som i seg selv ikke er lovlige militære mål. De vil gjennom sin status være skånet for angrep rettet mot sin person. Lettelsen

¹¹⁶ Bekymringen deles av PARKS på s. 118.

¹¹⁷ Dette følger bl.a. av TP1 art. 48 og 51.

over en slik status må trolig bli noe dempet av å fast oppholde seg i umiddelbar nærhet av en installasjon som utgjør et lovlig militært mål.

I likhet med for mennesker sonderer krigens folkerett mellom sivile og militære gjenstander, hvor kun de siste kan utsettes for militære angrep. Gjenstander som militære mål er

”(...)limited to those objects which by their nature, location, purpose or use make an *effective* contribution to military action and whose total or partial destruction, capture or neutralization, in the circumstances ruling at the time, offers a *definitive* military advantage.”¹¹⁸ (mine kursiveringer)

Antitetisk vil objekter som ikke oppfyller disse vilkårene, være å anse som sivile objekter, og ikke kunne angripes. Dette følger uttrykkelig av art. 52 nr. 1, 2. setning. Dette må, slik jeg ser det, også gjelde objekter som etter sin art (”nature”) er militære, men som er av så liten militær betydning at de ikke omfattes. Eksempelvis vil en kanne med drivstoff eller en mindre mengde ammunisjon i gitte situasjoner måtte sies å ikke utgjøre effektive militære bidrag, og deres ødeleggelse vil like vanskelig kunne sies å medføre en definitiv militær fordel for motparten. Det samme må gjelde militære bygg eller installasjoner som kun er av historisk interesse, selv om de er aldri så mye grønmalte. Selv om ordlyden i art. 52 synes å åpne for slike tilfeller, virker unntakene mindre praktiske. Utgangspunktet må således være at alt materiell som er militært er lovlige militære mål.

Mer praktisk er den motsatte situasjonen. Beliggenhet, formål eller bruk (”location, purpose or use”) vil kunne føre til at gjenstander som ikke er militære av art, blir lovlige militære mål som følge av sine effektive bidrag i den militære konflikten. Eksempelvis vil sivile bygg som skoler, kontorlokaler og butikker kunne bli militære mål dersom de benyttes til militære hovedkvarter, forlegninger eller våpenlagre. Sannsynlighetsvurderingen ved tvil om et objekts status, som innebærer at angrepet ikke tillates dersom det er tvil om målet er militært,¹¹⁹ må i særlig grad gjelde i forhold til bygninger eller andre installasjoner som i utgangspunktet er sivile. I tillegg til det som er nevnt om

¹¹⁸ TP1 art. 52 nr. 2.

¹¹⁹ TP1 art. 52 nr. 3.

objekter vil selvsagt de militære styrker utgjøre militære mål for motparten, så lenge de ikke er *hors de combat*.¹²⁰

At sivile tap aksepteres som uunngåelige følger av militære konflikter, understreker betydningen av å vurdere også *hvor* sivile kontraktører opererer, ikke bare hva slags oppdrag de utfører. Dette for å få den fulle oversikt over deres stilling som potensielle skyteskiver i en militær konflikt.

3.5.2 Proporsjonalitetsvurderingen

Dersom det oppholder seg et større antall sivile i nærheten av et militært mål, og fienden er kjent med dette, vil et angrep mot dette målet kunne være ulovlig under henvisning til proporsjonalitetsprinsippet. Følgeskader tillates dermed kun i den grad omfanget ikke bryter med dette prinsippet.

I TP1 art. 51 nr. 5 litra b forbys angrep som rammer sivile i en slik grad at det ville være "excessive in relation to the concrete and direct military advantage anticipated." Samme ordlyd er valgt i art. 57 nr. 2 litra a (iii) og litra b, som omhandler forhåndsregler ("precautions") som må tas før et angrep settes i gang. Regelen er en kodifisering av allerede eksisterende folkerettslig sedvane.¹²¹ Det innebærer at også stater som ikke har ratifisert TP1 er bundet av prinsippet. Den militære fordel som antas å bli oppnådd ved å gjennomføre et angrep, må vurderes mot den skade på sivilbefolkning og sivile gjenstander som angrepet vil kunne føre til. Kravet til proporsjonalitet innebærer at man, på den ene siden, er realistisk nok til å innse at militære operasjoner vil kunne ramme også medlemmer av den sivile befolkning. På den annen side forbyr man angrep som rammer dem i unødig grad.

Vurderingstemaet må sies å være noe ullent. En vurdering av to så ulike størrelser opp mot hverandre er ikke enkel. Det gjør det ikke lettere at vurderingen nødvendigvis må foretas i forkant av et angrep. Den rettslige følgen er at de militære aktører må sies å ha en relativt vid skjønnsmargin i forbindelse med spørsmålet om et angrep skal gjennomføres eller ikke. Det skal derfor mye til før proporsjonalitetsprinsippet krenkes,

¹²⁰ Se *supra*, punkt 3.1.

¹²¹ ROGERS s. 14 og SPIERMANN s. 559.

og det er vanskelig å være uenig med Dahl i at "[d]en som lojalt søker å løse sitt oppdrag innenfor de grenser humanitet og sunn fornuft setter, risikerer ikke å bli stilt til ansvar".¹²²

Det vil føre langt utover denne oppgavens rammer å gå dypt inn i behandlingen av proporsjonalitetsprinsippet. Jeg begrenser meg derfor til en konkret problemstilling jeg finner interessant i forhold til oppgavens tema; hvorvidt sivile er et relativt begrep på "utgiftssiden" i proporsjonalitetsvurderingen.

Problemstillingen kan illustreres gjennom to alternative scenarier. I det første scenariet vil de sivile som eventuelt blir rammet av et angrep være beboere i et boligstrøk, uten noen som helst tilknytning til det militære. Deres ulykke ligger i at de er bosatt rett ved et militært mål. I det andre scenariet vil de sivile som eventuelt blir rammet være kontraktører som arbeider ved det militære målet, eksempelvis ingeniører, sjåførere og vakter. Vi forutsetter at disse ikke utfører oppdrag som innebærer at de er lovlige militære mål, at antall potensielle sivile ofre vil være det samme i begge tilfellene og at den militære betydningen av å ta ut målet er identisk. Spørsmålet er om proporsjonalitetsvurderingen blir den samme i de to scenarier.

Ordlyden i tilleggsprotokollen kan ikke sies å oppmuntre til en relativisering av begrepet sivile. I de nevnte bestemmelsene refereres det til "civilian life, injury to civilians [and] damage to civilian objects". Dette må omfatte alle sivile, uansett graden av deltakelse i krigsanstrengelsene. Selv om ordlyden ikke selv relativiserer begrepet, finner jeg heller ikke at den utelukker slik relativisering. At alle potensielle skader på sivile er *relevante* i en proporsjonalitetsvurdering sier ikke noe om *vekten* som skal legges på de forskjellige skadene. Det er heller ikke holdepunkter for å si at proporsjonalitetsprinsippet slik det er forankret i sedvanerett, har noe annet innhold enn den tilsvarende regel slik den kommer til uttrykk i konvensjonsteksten.

Juridiske forfattere er i liten grad inne på problemstillingen.¹²³ Unntak i så måte er Parks og Oeter.¹²⁴ Førstnevnte ser argumentene for en slik relativisering som åpenbare,

¹²² DAHL s. 106.

samtidig som han understreker at det vil medføre problemer for skillet mellom sivile og kobbattanter. Oeter, på sin side, reiser problemstillingen, men besvarer ikke selv spørsmålet.

Mitt inntrykk av teorien er likevel at proporsjonalitetsprinsippet beskrives ut fra en forestilling om at kjernen i beskyttelsen er den sivile befolkning som sådan, snarere representert ved kvinner, barn og eldre enn ved sivilt ansatte sjåførere og fabrikkarbeidere. Rogers går langt i å gi uttrykk for et slikt syn. I sin behandling av prinsippet skriver han:

”A munitions factory is such an important military objective that the death of a large number of the civilians working there cannot be said to be disproportionate to the military gain achieved by destroying the factory. A more significant factor is the number of incidental casualties (...) caused to civilians living near by [the factory].”¹²⁵

Forfatteren kan ikke mene at fabrikkarbeiderne er noe annet enn sivile, eller at de er militære mål i seg selv. Da blir det vanskelig å oppfatte uttalelsene som annet enn uttrykk for et relativt syn på sivile som følgeskader.

En løsning i tråd med det Rogers uttalelser impliserer fremstår etter mitt skjønn som rimelig. For å illustrere dette vender jeg tilbake til de to scenariene jeg innledet punktet med. Dersom et sivilt liv skulle telle likt i alle sammenhenger, ville den militære leder som sto overfor disse to alternative angrepsmål kunne velge helt fritt blant dem. Proporsjonalitetsvurderingen ville vært den samme. En slik løsning må sies å være uheldig, sett i lys av de humanitære hensyn som ligger bak krigens folkerett. Det virker noe kunstig å overhodet ikke ta i betraktning hva slags tilknytning mulige følgeskader har til militæret og det militære mål, men nøye seg med å slå fast at vedkommende er sivil. I valget mellom pest og kolera må det være å foretrekke at sivile som ikke har noen som helst forbindelse til det militære maskineri skånes, fremfor sivile kontraktører som tross alt utfører oppdrag for militærmakten.

¹²³ Se f.eks. fremstillingene i DAHL s. 103 ff., GREEN s. 159 ff. og RØDE KORS-KOMMENTAREN note 2204 ff.

¹²⁴ PARKS s. 172 og OETER s. 180.

¹²⁵ ROGERS s. 15.

Etter dette er det min oppfatning at det med styrke kan argumenteres for at begrepet sivile er relativt i forhold til proporsjonalitetsvurderingen, men løsningen må sies å være noe usikker. Den løsning jeg skisserer vil føre til at sivile kontraktører som i utgangspunktet ikke er legitime militære mål, lettere vil kunne aksepteres som følgeskader i forhold til proporsjonalitetsvurderingen, enn medlemmer av sivilbefolkningen som sådan.

4 Forsvaret som oppdragsgiver for sivile

4.1 Innledning

Jeg vil i kapittel 4 se på to konkrete problemstillinger knyttet til det norske forsvaret som oppdragsgiver for sivile. Den første er i hvilken grad det foreligger juridiske begrensninger med hensyn til hvilke oppdrag Forsvaret kan sette bort til det private næringsliv (punkt 4.2). Den andre problemstillingen er knyttet til operasjonelle vurderinger Forsvaret må foreta i tilknytning til anvendelsen av sivile kontraktører (punkt 4.3).

Kapittelet må ses som en presentasjon av to emner som kan skape problemer i forhold til bruk av sivile kontraktører. Spørsmål blir her stilt og problemstillinger reist, i større grad enn de blir besvart.

4.2 Begrensninger i sivile arbeidsoppgaver

Problemstillingen her er hvorvidt det oppstilles begrensninger i hva militære myndigheter kan benytte sivile kontraktører til. I tråd med hva som er aktuell, og overskuelig potensiell, norsk politikk,¹²⁶ legger jeg hovedvekten på militære støttefunksjoner på samme måte som jeg har gjort det så langt.

4.2.1 En generell folkerettslig begrensning?

En stat A har en plikt til å søke å skåne stat B sin sivilbefolkning, herunder sivile kontraktører, under en militær konflikt. Dette fremgår av TP1 art. 48 ff. og art. 57. Protokollen pålegger også stat B en plikt til å beskytte *egen* sivilbefolkning, noe som

¹²⁶ *Supra*, punkt 1.2.1.

følger av art. 58.¹²⁷ Bestemmelsen innebærer en plikt for staten til å holde sivile atskilt fra militære mål.¹²⁸

I kravet ligger mer enn et forbud mot å bruke sivile som levende skjold foran militære installasjoner, noe som følger allerede av art. 51 nr. 7. Det oppstilles en aktiv plikt for partene i en væpnet konflikt til å bestrebe seg på ("endeavour") å fjerne egne sivile fra det som for motparten vil være militære mål. Samtidig kreves ikke mer enn at de foretar seg det som er praktisk mulig ("feasible"), og antall sivile tap vil uansett være svært avhengig av i hvilken grad motparten oppfyller sine forpliktelser til å skille mellom sivile og militære mål.

Når krav stilles om å søke å unngå å ramme sivile, må det forstås slik at det også gjelder sivile som følger de væpnede styrker, herunder kontraktører.¹²⁹ Det kan da oppstå problemer i forhold til utførelsen av deres oppdrag, siden de kan ha arbeidsoppgaver som krever at de oppholder seg nær militære mål. Eksempler er cateringfirmaet som serverer mat til soldatene, sjåføren som bringer forsyninger og renholdsbyrået som rengjør forlegninger. Det virker unektelig noe selvmotsigende å inngå avtaler med sivile som innebærer at de må arbeide i nærheten av militære mål, når det samtidig kreves av staten at den fjerner sivile fra slike mål. Kan Forsvaret benytte kontraktører til å utføre denne type oppgaver under en væpnet konflikt, uten at staten bryter sin plikt til å holde sivile atskilt fra militære mål?

Statens plikt må ikke strekkes for langt. Myndighetene vil, avhengig av situasjonen, måtte ha adgang, om ikke plikt, til en viss grad av prioritering blant de sivile, ved å først

¹²⁷ TP1 art 58 lyder: "The parties to the conflict shall, to the maximum extent feasible:

- a) without prejudice to Article 49 of the Fourth Convention, endeavour to remove the civilian population, individual civilians and civilian objects under their control from the vicinity of military objectives;
- b) avoid locating military objectives within or near densely populated areas;
- c) take the other necessary precautions to protect the civilian population, individual civilians and civilian objects under their control against the dangers resulting from military operations."

¹²⁸ I TP1 art. 51 nr. 8 understrekes det at en parts unnlattelse av å beskytte egne sivile ikke medfører at den andre part kan se bort fra den sivile tilstedeværelsen ved gjennomføringen av militære operasjoner.

Løsningen kritiseres av PARKS på s. 160 ff.

¹²⁹ IPSEN s. 95.

sørge for beskyttelse for barn, kvinner, eldre og syke. Dette vil nødvendigvis kunne innebære en nedprioritering av personer som utfører arbeid i området. At samfunnsmaskineriet holdes i gang er av stor betydning, ikke minst under væpnede konflikter. Statens plikt kan heller ikke ses isolert fra de militære behov som en part har. Dersom sivile kontraktører fyller nødvendige behov for krigsmakten, så som produksjon av våpen, entreprenørvirksomhet m.v., vil anvendelsen av dem kunne argumenteres for ut fra hensynet til militær nødvendighet. Da vil deres plassering nær militære mål i større grad kunne forsvares i forhold til art. 58, enn om deres oppdrag i bunn og grunn kunne vært utført av de militære styrker selv. Aksepten av slike prioriteringer og behov underbygger erkjennelsen av at sivile ikke er en så ensartet gruppe, folkerettslig sett, som reglene kan gi inntrykk av ved første øyekast.

For å komplettere bildet må det i denne sammenheng påpekes at dersom sivile kontraktører er nødvendige for de militære myndigheter, vil det neppe kunne kreves av motparten at denne tar nevneverdig hensyn til disse ved en militær operasjon rettet mot områder hvor disse befinner seg. Graden av ansvar som påligger partene for beskyttelsen av sivile kan derfor sies å være relativ. Jo større krav som stilles til myndighetenes beskyttelse av konkrete deler av egen sivilbefolkning, desto større vil også kravet til motparten være om å beskytte de samme sivile.

Det kan heller ikke ses bort fra det faktum at sivile kontraktører har tatt bevisste valg. De har valgt å utføre oppdrag under forhold de vet kan være risikable, og risikoen de løper gjenspeiles gjerne i prisen selskapet tar for tjenesten. En slik aksept av risiko kan ikke være uten betydning, heller ikke i forhold til art. 58.

Det fremstår som rimelig klart at art. 58 som utgangspunkt er myntet på den ”vanlige” sivilbefolkning. Benyttelsen av sivile til å utføre støttefunksjoner for de militære styrker, vil derfor vanskelig komme i konflikt med forbudet mot sammenblanding av sivile og militære. En slik forståelse forsterkes om den sees i sammenheng med drøftelsen rundt relativiseringen av begrepet sivile i forhold til proporsjonalitetsvurderingen, *supra* punkt 3.5.2.

4.2.2 En spesiell internrettslig begrensning?

Ovenfor er spørsmålet om forbud mot bruk av kontraktører vurdert generelt. Jeg vil i det følgende se på om det er noen konkrete arbeidsoppgaver sivile ikke kan settes til å utføre for det norske forsvar.

Militære kjerneoppgaver, så som deltakelse i strid, kan ikke overlates til sivile aktører. Dette kan forankres i den grunnleggende sontringen mellom sivile og kombattanter. Den kommer blant annet til uttrykk ved å se TP1 art. 43 nr. 2, som kun gir kombattanter rett til å delta direkte i fiendtligheter, i sammenheng med art. 51 nr. 2 og 3, som beskytter sivile såfremt de forholder seg til forbudet mot å blande seg inn.¹³⁰

Når det gjelder militære støtteoppgaver kan jeg ikke se at det er holdepunkter innen *jus in bello* for å forby de militære styrker å tildele konkrete oppdrag til private selskaper, f.eks. gjennom konkurranseutsetting. Av intern art finnes derimot en begrensning, uttrykt av Stortingets forsvarskomiteé:

”Flertallet viser til eksempler fra andre land der sivile kontraktører er benyttet som stridende og til f.eks. fangebehandling. Flertallet mener denne type bruk av private firmaer er uakseptabel, og understreker at denne typen avtaler ikke kan inngås av det norske forsvaret.”¹³¹

Uttalelsen er en kommentar til departementets redegjørelse for forslag om økt bruk av sivile kontraktører i Forsvaret.¹³²

Komiteé-uttalelsen om bruk av stridende innebærer neppe noen ytterligere begrensning i forhold til hva som allerede følger av folkeretten. En konkret problemstilling finner jeg likevel verdt å nevne. Det er spørsmålet om bevæpning av private kontraktører.¹³³

Om man først åpner for bæring av våpen, må man også være forberedt på at situasjoner vil oppstå hvor våpen vil bli benyttet av sivile mot motpartens væpnede styrker. I forhold til komiteens uttalelser vil problemstillingen kunne oppstå dersom en kontraktør

¹³⁰ ROGERS s. 8.

¹³¹ Innst. S. nr. 234 2003-2004 s. 74.

¹³² Mindretallet er delt. SV og Sp er grunnleggende skeptisk til konkurranseutsetting innen Forsvaret, og dermed enige med flertallet på dette punktet. FrP kan oppfattes dit hen at de ikke tiltrer begrensningen som ligger i den aktuelle uttalelsen fra flertallet.

¹³³ Behandlet *supra*, punkt 3.3.1.

blir blandet inn i en skuddveksling som er ledd i et legitimt angrep, eksempelvis ved et angrep på militærbasen hvor vedkommende arbeider. Dersom soldater den sivile kjenner blir angrepet av motpartens styrker, vil det være en menneskelig reaksjon å forsøke å forsvare disse. Den menneskelige natur konfronteres da med den folkerettslig riktige løsning, at den sivile henvises til å bivåne angrepet uten å blande seg inn.

Normalt vil det være vanskelig å hevde at sivile kontraktører benyttes som stridende, selv om myndighetene skulle utstyre dem med lettere våpen. Det er likevel all grunn til å minne om problemstillingen.

Vel så interessante er signalene som gis i forhold til fangebehandling. Det er udiskutabelt at bruk av sivile fangevoktere vil stride mot uttalelsene. Å begrense seg til militære fangevoktere er neppe problematisk for Forsvaret, og trolig en god forholdsregel etter avsløringene om overgrep begått mot fanger i Abu Ghraib-fengselet i Irak, som forsvarskomiteen indirekte henviser til i den gjengitte uttalelsen. Men hva med bruk av sivile i andre funksjoner i tilknytning til fangebehandlingen? Hva som ligger i begrepet fangebehandling kan ikke sies å være helt klart.

Tjenester som matlaging, rengjøring og leveranser i tilknytning til fanger må uten videre aksepteres utført av private kontraktører. Å inkludere slike tjenester i komiteens uttalelser vil åpenbart være å strekke begrepet fangebehandling for langt.

En praktisk problemstilling i forbindelse med militære operasjoner i utlandet er bruk av lokale tolker i forbindelse med avhør av fanger. Internasjonale konflikter vil naturlig nok kunne innebære at partene ikke forstår hverandres språk. Dette gjelder særlig operasjoner som foregår i helt andre hjørner av verden enn det en av partene er fra. Å skaffe til veie tilstrekkelig forsvarspersonell med tilfredsstillende kjennskap til det lokale språk vil kunne være vanskelig. Dersom løsningen blir å benytte eget personell med dårlig språkkompetanse, eller i mindre grad tilby tolk i det hele tatt, vil det kunne gå ut over de rettigheter som krigsfanger har til å bli stilt spørsmål på et språk de forstår.¹³⁴ Å benytte sivile personer med lokal tilknytning, som f.eks. behersker engelsk, fremstår da som en praktisk løsning. Spørsmålet er om tolketjenester i forbindelse med

¹³⁴ Jf. G3 art. 17 i.f.

avhør av krigsfanger omfattes av uttrykket fangebehandling, slik det benyttes av forsvarskomiteen.

Hovedhensynet bak komiteens uttalelser må være å unngå sivile i posisjoner hvor maktanvendelse overfor fanger kan inngå. Dette for å søke å minske faren for at slik makt misbrukes. En slik forståelse underbygges av den sammenhengen som begrepet nevnes i, nemlig i samme åndedrag som begrepet stridende. Det ligger i tolkeoppdragets natur at det arbeides direkte med fangene. Tolkers rolle i forholdet mellom de militære styrker og fange må sies å være sentral. De deltar naturlig nok i avhør, og deres oppførsel vil kunne være av betydning for fangenes ve og vel. Selv om en tolk normalt vil fungere som en nøytral person som sørger for at partene kan kommunisere, viser historien at tolker er i en posisjon som kan misbrukes.¹³⁵ De stiller derfor i en annen kategori enn mer perifere fengselstjenester som matlaging og rengjøring.

Jeg ser det ikke som utelukket at komiteen, i sin løsrevde uttalelse, i mindre grad har hatt et reflektert forhold til hva de legger i begrepet fangebehandling. Uttalelsen kan snarere se ut til å være fremprovosert av enkeltepisoder og politikk, enn tuftet på en helhetlig vurdering av bruken av sivile kontraktører. Til syvende og sist er det vel kanskje nettopp det at problemstillingene fremstår som så fjerne sett med norske øyne at komiteen tillater seg å uttale seg i såpass konkrete og fordømmende vendinger, om det som forsvarskomiteens flertall ser som uønsket praksis fra andre stater.

4.3 Operasjonelle betraktninger

Soldater er innlemmet i en kultur preget av disiplin, eksersis, ordre og rangordning. Dette er elementer som fører til at soldatene blir integrert i et system, og i mindre grad opererer som individualister. Den disiplin og militære underordning som følger av en slik opplæring vil kunne være helt avgjørende i en militær konflikt. Selv om man heller ikke i forhold til soldater kan se bort fra den menneskelige faktor,¹³⁶ innebærer systemet at militære ledere til en viss grad kan være trygge på at de ordrene de gir blir fulgt.

¹³⁵ NØKLEBY beskriver, på s. 132, en tolks deltakelse i overgrep mot fanger i Norge under andre verdenskrig.

¹³⁶ At soldater også er mennesker fremgår svært tydelig i MÆLANDS bok *Skadeskutt idealisme*. Forfatteren har foretatt grundige intervjuer med 15 norske offiserer som tjenestegjorde i Kosovo rundt år 2000.

De militæres myndighet over sivile kontraktører vil ikke være like god som overfor de væpnede styrker.¹³⁷ Benyttelsen av siviles tjenester vil derfor innebære et visst usikkerhetsmoment i tilknytning til militære operasjoner. Det sentrale spørsmål som militære ledere konfronteres med er om kontraktøren vil oppfylle sin kontraktsforpliktelse eller om vedkommende vil trekke seg dersom situasjonen skulle oppfattes som for farlig.

Den konkrete usikkerhet kan illustreres ved et sivilt transportselskap som nekter å levere forsyninger i tråd med avtalen, fordi selskapet anser transportruten eller leveringsstedet for forbundet med for høy risiko for skader på sjåfør og kjøretøy, eller ved en entreprenør som unnlater å utføre de gravearbeider han har forpliktet seg til, under henvisning til at det å arbeide i området er for risikabelt.

Manglende oppfyllelse av en kontrakt møtes gjerne med kontraktsbruddssanksjoner. Dette vil være mekanismer som normalt fungerer som insitament til å oppfylle kontrakten. I en krigslignende tilstand er det i hvert fall to aspekter som gjør at trusselen om å ilegge sanksjoner er av mindre verdi for Forsvaret.

For det første vil det kunne oppstå problemer knyttet til selve spørsmålet om det foreligger kontraktsbrudd. Den særlige risiko for skader på liv og eiendeler som oppstår i tilknytning til en væpnet konflikt vil kunne medføre at kontraktøren ikke kan kreves å oppfylle kontrakten etter sin ordlyd. I tillegg til avtalens ordlyd, vil omstendighetene rundt avtaleinngåelsen her være av betydning. Konkrete momenter vil være formålet med avtalen og tidspunktet for avtaleinngåelsen i forhold til utbruddet av konflikten. Det vil være essensielt om avtalen inngås nettopp for at den sivile part skal oppfylle i tilknytning til en væpnet konflikt, eller om den militære utviklingen tvert i mot kommer som et overraskende element underveis i oppfyllelsen av kontrakten. At Forsvaret er kontraktspart kan ikke *i seg selv* tilsa at medkontrahenten må sies å ha akseptert risikoen for kuler susende rundt hodet under oppfyllelsen av kontrakten. Uavhengig av hva som

Intervjuobjektene gir ærlige beskrivelser av alt fra forakt for albanere (bl.a. s. 185) og sigøynere (bl.a. s. 163 ff.) til episoder med vel hardhendt bruk av makt overfor lokalbefolkningen (bl.a. s. 98 ff.).

¹³⁷ Spørsmål knyttet til kommando over sivile er behandlet *supra*, i punkt 2.2.3.

er avtalt vil risikoen som kontraktøren utsetter seg for ikke kunne være uendelig. En avtale som forplikter kontraktøren til ”å gå gjennom ild” vil fort kunne bli lempet eller kjent ugyldig.

Det andre aspektet er at en trussel om sanksjoner vil ha mindre betydning dersom risikoen for skader, eller endog tap av liv, fremstår som stor. I så fall vil kontraktøren fort kunne velge å trekke seg ut, og heller ta den økonomiske støyten som kommer. Økonomisk kompensasjon vil være en mager trøst for Forsvaret i slike sammenhenger, sett i forhold til de risiki manglende sivil oppfyllelse av kontrakten kan få for den militære operasjonen. Dersom kontraktøren velger å fullføre oppdraget tross fare for egen sikkerhet, er det samtidig grunn til å anta at det er andre forhold enn trusselen om prisavslag og erstatning som er avgjørende.

For Forsvaret vil det også kunne være aktuelt å inngå kontrakter med selskaper som ikke er norske. I forbindelse med operasjoner i utlandet vil det være praktisk å benytte lokale krefter, til eksempelvis byggeoppdrag, sjåførtjenester, vedlikehold, rengjøring og catering. Lokale *ad hoc-kontraktører* vil naturlig nok ikke ha noen følelse av patriotisme overfor Norge, og det er liten grunn til å forvente av disse noen moralsk forpliktelse til innbitt innsats for norske styrker og norske interesser.

For norske kontraktører vil graden av offervilje være sterkt avhengig av hva slags militær operasjon Norge er involvert i. Om det er snakk om beskyttelse av eget territorium, vil innsatsen kunne bli en helt annen enn dersom det gjelder en militær konflikt under fremmede himmelstrøk. Om konflikten direkte angår egen nasjonal sikkerhet, vil kontraktsrettslige spørsmål kunne få liten betydning for norske kontraktørers innsats. Det klassiske eksempel fra egen historie er den norske handelsflåtens oppofrelser under andre verdenskrig, en innsats som førte til store menneskelige lidelser og materielle tap.

Både kontraktørenes nasjonale tilhørighet og operasjonens karakter vil derfor kunne ha stor betydning for hvor sikker kontraktøren er som leverandør av tjenester under krigslignende tilstander. Et prinsipielt problem foreligger derimot helt uavhengig av disse faktorene. Mens soldaten er forpliktet overfor Konge og fedreland, ligger kontraktørens forpliktelser først og fremst i selskapets ve og vel.

Under Golfkrigen i 1991 hadde amerikanerne problemer med sine sivile sjåførere.¹³⁸ Problemet besto særlig i at enkelte av dem ikke forholdt seg til de avtalte tidspunktene, og militære sjåførere måtte kalles inn som reserver. At private kontraktører kan innebære en risiko fremgår også av trekuttersaken fra Korea, som er nevnt tidligere.¹³⁹ Der havnet problemstillingen på spissen, i form av kollektiv hjemreise for flere hundre mennesker basert på en enkelt skyteepisode. Historiske problemer knyttet til bruk av sivile kontraktører kaster i noen grad lys over problemstillingen. Uavhengig av historie og risikograd vil det grunnleggende problem være at man ved bruk av sivile kontraktører i militære operasjoner er nødt til å tenke reserveløsninger.

Vi kommer derfor ikke utenom at benyttelse av sivile kontraktører utgjør en sikkerhetsrisiko under militære operasjoner. Når både departement og forsvarskomiteé understreker at totaløkonomiske hensyn må legges til grunn i vurderingen av å benytte sivile kontraktører, vil også disse risikofaktorene måtte tas med i bildet. Det er derfor essensielt at politikere og militære myndigheter for det første vurderer de operasjonelle spørsmål i tilknytning til hvilke oppgaver som konkurranseutsettes, og for det andre har utarbeidet alternative løsninger for tilfeller der sivile kontraktører ikke oppfyller som forventet. Om kontraktøren skulle velge å ikke oppfylle etter kontrakten, eventuelt påberope seg den væpnede konflikt som et forhold som gjør at kontrakten ikke kan gjelde etter sin ordlyd, vil dette kunne få store konsekvenser for de væpnede styrkers sikkerhet, og gjennomføringen av den militære operasjon som sådan.

¹³⁸ ADDISON s. 12.

¹³⁹ *Supra*, punkt 2.2.3.

5 Avsluttende bemerkninger

Behovet for sivile elementer i tilknytning til militære operasjoner er økende. Det følger av mannskapsmessige reduksjoner i militæret, økt militært fokus på kjerneoppgaver og stadig stigende krav til kompetanse for å betjene teknisk utstyr. Dette har vært med på å legge grunnlaget for et privat marked i tilknytning til militære operasjoner. Dette er en utvikling som er kommet langt internasjonalt, og som også er på vei til å bli en norsk realitet.

Til tross for dette er det min oppfatning at anvendelsen av sivile kontraktører i støttefunksjoner som er aktuelle for Norge, i mindre grad utfordrer sonderingen mellom sivile og kombattanter. For spørsmål knyttet til sivile som lovlige militære mål kan det synes å stille seg noe annerledes. En utvidet bruk av kontraktører tilknyttet Forsvaret vil kunne lede til en utvanning av prinsippet om at sivile ikke kan være militære mål.

At man innen krigens folkerett tar avstand fra en tredje kategori mennesker, og tviholder på den klassiske todelingen mellom sivile og kombattanter, kan lede til overdrevne oppfatninger om sivile som homogen gruppe. Som min fremstilling viser, er ikke beskyttelsen lik for alle sivile. Å bli påklistret merkelappen "sivil" kan derfor føre til feilslutninger om egen beskyttelse. Reelt sett kan dette selvsagt hevdes å innebære en utvisking av skillet mellom kombattanter og sivile.

I oppgaven har jeg drøftet to prinsipielle problemer knyttet til bruken av sivile kontraktører. For det første, sett fra kontraktørens side, er det problematisk at sivile utsettes for økt risiko for å bli rammet av krigshandlinger, ut fra den tanke at man bør søke i minst mulig grad å blande sivile inn i militære konflikter. For det andre, sett fra Forsvarets side, vil viktige oppdrag til sivile kunne utgjøre en risikofaktor under militære operasjoner. Spørsmålet er om norske myndigheter har tenkt tilstrekkelig rundt disse problemstillingene.

Med dagens relativt lille innslag av sivile kontraktører i norske operasjonsområder, kan det innvendes at problemstillingene som drøftes i oppgaven er lite aktuelle for Norge. I lys av den internasjonale utviklingen og på bakgrunn av den døren som åpnes, eller

snarere holdes åpen, mellom Forsvaret og det private næringsliv i forbindelse med moderniseringen av Forsvaret, er det mitt inntrykk at spørsmålene vil kunne bli aktuelle raskere enn man aner.

I Joseph Hellers klassiske roman om krigens galskap, *Catch-22* fra 1961, lar forfatteren sin romanfigur Major Milo Minderbinder uttale ”Frankly, I’d like to see the government get out of war altogether and leave the whole field to private industry.”¹⁴⁰ Vi trekker umiddelbart på smilebåndet når vi leser det. Kanskje bør sitatet også mane til ettertanke?

¹⁴⁰ HELLER s. 258.

Register

A) Lover og traktater

Lov 22. mai 1902 nr. 13. Militær straffelov.

Lov 20. mai 1988 nr. 32 om militær disiplinærmyndighet.

(G3) Convention relative to the Treatment of Prisoners of War. Genève, 12. august 1949.

(G4) Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Genève, 12. august 1949.

(TP1) Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts. Genève, 8. juni 1977.

(H4/Landkrisreglementet) Convention respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. Haag, 18. oktober 1907.

(ICJ-statuttene) Statute of the International Court of Justice. New York, 26. juni 1945.

(EMK) Den europeiske menneskerettskonvensjon. Roma, 4. november 1950.

Verdenserklæringen om menneskerettighetene. New York, 10. desember 1948.

B) Bøker og artikler

- ADDISON Tim Addison. *Contractors on the Battlefield: Have we done our homework?* Canadian Forces College. Advanced Military Studies Course papers, 2001, s. 1-31.
(Nettside: <http://198.231.69.12/papers/amsc4/addison.doc>, besøkt 09.11.04.)
- ALTHOUSE James E. Althouse. *Contractors on the Battlefield: What Doctrine Says, and Doesn't Say*. I: Army Logistician, november – desember 1998, s. 14-17.
- BLIX Hans Blix. *Area Bombardement: Rules and Reasons*. I: British Yearbook of International Law, 1978, s. 31-69.
- DAHL Arne Willy Dahl. *Håndbok i militær folkerett*. Oslo, 2003.
- DAVIDSON Michael J. Davidson. *Ruck up: An introduction to the legal issues associated with civilian contractors on the battlefield*. I: Public Contract Law Journal, nr. 29:2, vinter 2000, s. 233-267.
- DETTTER Ingrid Detter. *The law of war*. 2. utg. Cambridge, 2000.
- DÖRMANN Knut Dörmann. *The legal situation of "unlawful/unprivileged combatants"*. I: International Review of the Red Cross, vol. 85, nr. 849, mars 2003, s. 45-74.
- FERRIS & KEITHLY
- Stephen P. Ferris og David M. Keithly. *Outsourcing the sinews of war: Contractor Logistics*. I: Military review, september – oktober 2001, s. 72-83.

- GREEN Leslie C. Green. *The contemporary law of armed conflict*. 2. utg. Manchester, 2000.
- GREENWOOD Christopher Greenwood. *Scope of Application of Humanitarian Law*. I: Dieter Fleck (red). *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford, 1995. [S. 39-63].
- GUILLORY Michael E. Guillory. *Civilianizing the Force: Is the United States Crossing the Rubicon?* I: *Air Force Law Review*, vol. 51, 2001, s. 111-142.
- HEGDAL Stein Hegdal. *Disiplinærretten*. Oslo, 1994.
- HELLER Joseph Heller. *Catch-22*. Utgave fra Dell Publishing, New York, 1990.
- IPSEN Knut Ipsen. *Combatants and Non-Combatants*. I: Dieter Fleck (red). *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford, 1995. [S. 64-104.]
- MACKAY J.C.F. Mackay. *Is there a role for civilian contractors on Canadian forces deployed operations?* Canadian Forces College. Command and Staff Course papers, 2002-2003.
(Nettside: <http://198.231.69.12/papers/csc29/exnh/mackay.htm>, besøkt 14.11.04.) Sidetall definert på grunnlag av utskrift fra nettsiden.
- MCCOUBREY Hilaire McCoubry. *International Humanitarian Law. The Regulation of Armed Conflict*. Aldershot, 1990.
- MCCULLOUGH & PAFFORD
James J. McCullough og Abram J. Pafford. *Contractors on the Battlefield: Emerging issues for contractor support in combat & contingency operations*. I: *Briefing Papers*, juni 2002, s. 1-19.

MÆLAND Bård Mæland. *Skadeskutt idealisme. Norsk offisersmoral i Kosovo*. Bergen, 2004.

NORSK LOVKOMMENTAR

Arne Willy Dahls kommentarer til militær straffelov. I: Peter Lødrup, Knut Kaasen og Steinar Tjomsland (red). *Norsk lovkommentar 1 (1687-1795)*, 4. utg. Oslo, 2002. [S. 153-160]

NØKLEBY Berit Nøkleby. *Krigsforbrytelser. Brudd på krigens lov i Norge 1940-45*. Oslo, 2004.

OETER Stefan Oeter. *Methods and Means of Combat*. I: Dieter Fleck (red). *The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*. Oxford, 1995. [S. 105-207.]

PARKS W. Hays Parks. *Air War and the Law of War*. I: *Air Force Law Review*, vol. 32, 1990, s. 1-225.

PICTET G3 *III La convention de Genève relative au traitement des prisonniers de guerre*. Commentaire publié sous la direction de Jean S. Pictet. Genève, 1958.

PICTET G4 *IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*. Commentary published under the general editorship of Jean S. Pictet. Genève, 1958.

ROGERS A.P.V. Rogers. *Law on the battlefield*. Manchester, 1996.

RUUD Morten Ruud. *Innføring i krigens folkerett*. Oslo, 1980.

RUUD, ULFSTEIN, FAUCHALD

Morten Ruud, Geir Ulfstein og Ole Kristian Fauchald. *Utvalgte emner i folkerett. Metode – miljø – havrett – handel*. Oslo, 1997.

RØDE KORS-KOMMENTAREN

Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949. Redigert av Yves Sandoz, Christophe Swinarski og Bruno Zimmermann. Genève, 1987.

SARNORSKI Stephen R. Sarnorski. *The status under international law of civilian persons serving with or accompanying armed forces in the field.* I: The Army Lawyer, juli 1994, s. 29-34.

SINGER Peter W. Singer. *Corporate Warriors. The Rise of the Privatized Military Industry.* Ithaca og London, 2003.

SPIERMANN Ole Spiermann. *Moderne folkeret.* 2. utg. København, 2004.

TURNER Lisa L. Turner. *Civilians at the tip of the spear: Civilian issues commanders encounter during deployments.* Forskningsrapport, Maxwell Air Force Base, Alabama, april 2001, s. 1-51.

ZAMPARELLI Steven J. Zamparelli. *Contractors on the Battlefield: What have we signed up for?* Forskningsrapport, Air War College, Maxwell Air Force Base, Alabama, mars 1999, s. 1-41.

C) Andre kilder

St.prp. nr. 42 (2003-2004) Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008.

Innst. S. nr. 234 (2003-2004) Innstilling fra forsvarskomiteen om den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008.

Ot.prp. nr. 4 (1899-1900) Angaaende Udfærdigelse af en militær Straffelov. Udkast til militær Straffelov for Kongeriket Norge med Motiver.

(FDs iverksettelsesbrev) *Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008. Iverksettelsesbrev for forsvarssektoren.* Utarbeidet av Forsvarsdepartementet i forbindelse med reformen av Forsvaret. Datert 14. september 2004.

(Nettside: <http://www.odin.dep.no/fd/norsk/tema/p30006438/010101-990017/dok-bn!30006438.html>, besøkt 14.11.04.)

(OPP) *Konsept for Offentlig Privat Partnerskap (OPP) i forsvarssektoren.* Revidert versjon, august 2004.

Opplysninger om tilslutning til Genèvekonvensjoner og tilleggsprotokoller er funnet på ICRC sin hjemmeside. (Nettside:

[http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/party_gc/\\$File/Conventions%20de%20GenSve%20et%20Protocoles%20additionnels%20ENG-logo.pdf](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/party_gc/$File/Conventions%20de%20GenSve%20et%20Protocoles%20additionnels%20ENG-logo.pdf), besøkt 14.11.04.

Dokumentet er oppdatert pr. 02.06.04.)

The Guardian (nettutgave). *The privatisation of war.* Artikkel av Ian Traynor, 10. desember 2003. (Nettside:

<http://www.guardian.co.uk/international/story/0,,1103566,00.html>, besøkt 14.11.04.)

Le Monde. *Les nouveaux mercenaires.* Artikkel av Peter W. Singer, 27. mai 2004.